

**ΤΕΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ,ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ & ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ
ΜΟΝΑΔΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΑΝΑΓΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΣΗΣ ΤΗΣ
ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΘΗΝΑ ΚΑΤΑ
ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΜΙΑΣ ΜΟΥΣΕΙΑΚΗΣ
ΕΚΘΕΣΗΣ**

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΑΡΙΑ ΒΙΓΛΗ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ : RISTA ADELA

ΜΑΙΟΣ 2019

ΠΥΡΓΟΣ ΗΛΕΙΑΣ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Βεβαιώνω/ουμε ότι είμαι/είμαστε ο/οι συγγραφέας/εις αυτής της εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα/είχαμε για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία.

Επίσης, έχω/έχουμε αναφέρει τις οποίες πηγές από τις οποίες έκανα /κάναμε χρήση δεδομένων, ιδεών η λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες.

Ακόμη δηλώνω/ουμε ότι αυτή η γραπτή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα/εμάς προσωπικά και αποκλειστικά και ειδικά για την συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία ότι θα αναλάβω/ουμε πλήρως τις συνέπειες εάν η εργασία αυτή αποδειχτεί ότι δεν μου/μας ανήκει.

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 1

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΟΥ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΑΝΤΕΛΑ ΡΙΣΤΑ

363

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 2

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΟΥ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 3

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΟΥ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία αναλύεται η θέση της γυναίκας κατά την κλασική εποχή (499π.Χ. – 323π.Χ.), περίοδος κατά την οποία υπήρξε τεράστια άνθιση στο χώρο του πολιτισμού. Η ζωή της γυναίκας στην αρχαία Αθήνα ήταν, κατά κανόνα, περιορισμένη στο σπίτι, και μάλιστα σε συγκεκριμένο τμήμα του σπιτιού, το γυναικωνίτη.

Σκοπός της εργασίας είναι ο προσδιορισμός του μεγέθους και το είδος του πολιτικού, κοινωνικού, οικονομικού και θρησκευτικού ρόλου της γυναίκας στα πλαίσια της αρχαίας πόλης της κλασικής περιόδου

Οι περισσότερες από τις γνώσεις μας για τις γυναίκες της κλασικής αρχαιότητας σχετίζονται με την Αθήνα, την πόλη που μας παρέχει τον κύριο όγκο του πληροφοριακού υλικού γι' αυτή την εποχή. Αναπόφευκτα, οι Αθηναίες καταλαμβάνουν μεγάλο τμήμα του κεφαλαίου της κλασικής εποχής. Είναι δύσκολο να μάθουμε ως ποιο σημείο τα βιώματα των άλλων Ελληνίδων διαφέρουν από εκείνα των Αθηναίων, καθώς οι περισσότερες ελληνικές πόλεις ακολούθησαν το παράδειγμα της Αθήνας.

Η μελέτη της γυναικείας ιστορίας στις αρχαίες Ελλάδας είναι εγχείρημα δύσκολο, αφού εμποδίζεται από την έλλειψη πληροφοριών. Οι πηγές, στη συντριπτική τους πλειονότητα, εκθέτουν και μας πληροφορούν για τις αντρικές δραστηριότητες. Εξάλλου πολύ λίγες γυναίκες είναι γνωστές με τα ονόματά τους.

Ό,τι γνωρίζουμε για τις Ελληνίδες προέρχεται από αυτά που έλεγαν οι άντρες μεταξύ τους, από τις αναφορές στην ποίηση και στην τέχνη, από τους νόμους και τις νομοθετικές ρυθμίσεις.

ABSTRACT

The present study analyzes the position of women in the classical era (499p.Ch. - 323p.Ch.) period where there was a huge boom in the cultural field. The woman's life in ancient Athens was generally limited at home, and even in this part of the house, the gallery.

The analysis will be based on data resulting from exposure of the archaeological museum.

The purpose of work is to determine the size and nature of the political, social, economic and religious role of women within the ancient city of the classical period

Most of our knowledge about women classical antiquity associated with Athens, the city that gives us the bulk of the documentation for this time. Inevitably, the Athenians occupy a large part of this chapter on the classical era. It is difficult to know to what extent the experiences of other Greek women differ from those of the Athenians. Most all Greek cities followed the example of Athens.

The study of women's history Stis ancient Greece is undertaking difficult as hampered by lack of information. The sources in their overwhelming whole exhibit and inform us about the men's activities. Besides our very few women are known by their names.

Whatever we know about the Greeks from what men say to each other, by references to poetry and art, from the laws and regulations.

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	10
1. Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ	11
Εισαγωγή.....	11
1.1 Η Κοινωνική Θέση της Γυναίκας στην Αθήνα	12
1.2 Η Εκπαίδευση των Γυναικών στην Αθήνα.....	14
1.3 Ο Θεσμός του Γάμου.....	14
1.3.1 Η Εγγύη.....	15
1.3.2 Η Γαμήλια Τελετή.....	17
1.3.3 Το Διαζύγιο	17
1.3.4 Η Χηρεία	18
1.3.5 Η Συζυγική Πίστη	18
1.3.6 Η Συζυγική Στοργή	19
1.4 Η Θέση της Γυναίκας στις Θρησκευτικές Γιορτές.....	20
1.5 Η Κοινωνικές Θέσεις της Γυναίκας στην Αθήνα	22
1.5.1 Δούλες	22
1.5.2 Εταίρες	25
1.5.3 Μέτοικοι.....	28
1.5.4 Παλλακίδες.....	29
1.5.5 Αθηναία - Δέσποινα - Όμοιοι.....	30
1.6 Αθλητική Αγωγή	30
1.4.1 Μουσική Χορός.....	31
1.7 Η Θέση της Γυναίκας στην Σπάρτη	32
2. Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΚΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ	34

2.1	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο	34
2.2	Συλλογή Έργων Γλυπτικής.....	38
2.3	Γενικά Στοιχεία της Έρευνας.....	39
2.4	Η Μορφή της Γυναίκας.....	40
2.5	Κόρη Φρασίκλεια	41
2.6	Η Έννοια της Μητρότητας	45
2.7	Η Γαμήλια Τελετή	49
	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	50
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	51

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Αρχαϊκή λήκυθος (6ος π. Χ. αιώνας, Μητροπολιτικό Μουσείο Ν. Υόρκης). Η επεξεργασία και η ύφανση του μαλλιού, η ρόκα και ο αργαλειός δένονται με την καθημερινή ζωή των κοριτσιών, ενώ τα αγόρια εκπαιδεύονται στις παλαίστρες και τα σχολεία.	11
Εικόνα 2: Γαμήλια πομπή από κορινθιακό κρατήρα (560 π.Χ., Βατικανό). Η μεγαλοπρέπεια της γαμήλιας πομπής υποδηλώνει τη σημασία του γάμου για την κοινωνική και πολιτική ζωή.	16
Εικόνα 3: Πήλινο ειδώλιο (τέλος του 5ου π.Χ. αιώνα, Αρχ. Μουσείο Ανατ. Βερολίνου). Εικονίζεται γυναίκα μπροστά στο φούρνο της. Οι οικιακές εργασίες ήταν έργο των γυναικών του οίκου ή γίνονταν υπό την εποπτεία τους.	22
Εικόνα 4: Σκηνή αμαζονομαχίας από τη ζωφόρο του μασωλείου της Αλικαρνασσού (350 π.Χ., Βρετανικό μουσείο). Ο μύθος των αμαζόνων ενδεχομένως υποδηλώνει ότι σε παλαιότερες εποχές η θέση της γυναίκας στην κοινωνία ήταν διαφορετική.	25
Εικόνα 5: Λεπτομέρεια από αττική στάμνο. (510 π.Χ., Βασιλικό Μουσείο Βρυξελλών). Εικονίζεται σκηνή συμποσίου, όπου έπαιρναν μέρος μόνο εταίρες και όχι νόμιμες σύζυγοι.	27
Εικόνα 6: Αναπάρσταση αθλητικών δραστηριοτήτων από αττική κύλικα (6 ^{ος} αι. π.Χ., Μουσείο Βερολίνου). Η αθλητική αγωγή, από τα αρχαϊκά μέχρι τα ελληνιστικά χρόνια, έχει αγωνιστικό χαρακτήρα.	31
Εικόνα 7: Μάθημα μουσικής (παράσταση από αττική υδρία, 510 π.Χ., Αρχ. Μουσ. Μονάχου). Η μουσική αποτέλεσε ένα από τα βασικά στοιχεία της αρχαίας ελληνικής εκπαίδευσης από την ομηρική μέχρι την ελληνιστική εποχή.	32
Εικόνα 8: Πρόσοψη του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου.	34
Εικόνα 9: Άποψη από το εσωτερικό του Μουσείου.	36
Εικόνα 10: Επιτύμβιο γυναικείο άγαλμα από μάρμαρο που βρέθηκε στη Δήλο. Η γυναικεία μορφή παριστάνεται στον τύπο της μικρής Ηρακλιώτισσας. Φορεί μακρύ χιτώνα και ιμάτιο που καλύπτει όλο το σώμα και τα χέρια. Πρόκειται για αντίγραφο του 20 ^{ου} αιώνα π.Χ. ενός φημισμένου πρωτότυπου έργου γύρω στο 300 π.Χ.	40

Εικόνα 11: Άγαλμα της κόρης Φρασίκλειας. Από την Μερέντα (αρχαίους Μυρρινούς) της Αττικής 550-540 π.Χ.. Με το δεξί της χέρι ανασύρει τον χιτώνα στο πλάι, ενώ με το αριστερό κρατά ένα άνθος λωτού μπροστά στο στήθος.. Στεφάνι με άνθη κάλυκες λωτού στολίζει το κεφάλι της. Η Φρασίκλεια θα μείνει για πάντα ένα κορίτσι που δεν θα νιώσει την χαρά του γάμου, όπως αναφέρει το επίγραμμα στο βάθρο του μνημείου της. Μνήμα της Φρασίκελίας. Θα καλούμαι για πάντα κόρη, αφού οι θεοί αντι για γάμο μου όρισαν αυτό το όνομα. Με έφτιαξε ο Πάριος.....	42
Εικόνα 12: Αναθηματικό ανάγλυφο με το βάθρο του κατασκευασμένο από μάρμαρο. Βρέθηκε στο σπήλαιο των Νυμφών στην Πεντέλη στην Αττική. Το ανάγλυφο έχει σχήμα ναΐσκου και εδράζεται σε κυλινδρικό βάθρο. Στον κανόνα που που πατούν οι μορφές αφιερώθηκε στις Νύμφες από τον Τηλεφάνη, τον Νικήρατο και τον Δημόφιλο. Στα δεξιά απεικονίζονται οι τρεις αναθέτες απέναντι από τον Πάνα που κρατεί σύριγγα, λαγωβόλον και λαγό. Τον τραγοπόδαρο θεό ακολουθεί ο Ερμής και τρεις Νύμφες. Το ανάγλυφο κατασκευάστηκε γύρω στο 40 αιώνα π.Χ.....	43
Εικόνα 13: Επιτύμβια στήλη από πεντελικό μάρμαρο. Η στήλη βρέθηκε στον Πειραιά. Μια νέα γυναίκα όρθια προς τα αριστερά στηρίζεται με το δεξί χέρι στο κεφάλι της γονατισμένης θερααινίδας τξς που τη βοηθά να φορέσει το σανδάλι. Στο βάθος μια άλλη γυναίκα στέκει συτλλογισμένη κρατώντας την πυξίδα με τα κοσμήματα της νεκρής. Στο οριζόντιο γείσο του αετώματος της στήλης μνημονεύεται η Αμεινόκλεια, κόρη του Ανδρομένη. Η στήλη χρονολογείται το β τέταρτο του 4 ^{ου} αιώνα π.Χ.....	44
Εικόνα 14: Επιτύμβια στήλη από πεντελικό μάρμαρο. Η στήλη βρέθηκε στο Ψυχικό. Μια νέα μητέρα καθισμένη κοιτάζει με λύπη το μωρό της, που απο την αγκαλιά μιας άλλης όρθιας γυναίκας της απλώνει το χέρι. Υπολογίζεται πως φιλοτεχνήθηκε το πρώτο τέταρτο του 4ου αιώνα π.Χ.	45
Εικόνα 15: Αγαλμάτιο κόρης από παριανό μάρμαρο. Βρέθηκε στην Ελευσίνα. Φορά χειριδωτό χιτώνα και μιάτιο. Με το αριστερό χέρι ανέσυρε τον χιτώνα. Γύρω στο 490-480 π.Χ.	46
Εικόνα 16: Κεφάλι κόρης από παριανό μάρμαρο. Βρέθηκε στο Ιερό του Απόλλωνος στο Πτώο Βοιωτίας. Εκφραστικό έργο ενός ντόπιο τεχνίτη. Γύρω στο 520 π.Χ.	47
Εικόνα 17: Κεραμικό αγγείο	47
Εικόνα 18: Κεραμικό αγγείο	48
Εικόνα 19: Γυναικεία μορφή σε νυφική καλύπτρα.....	48
Εικόνα 20: Γαμικός λέβητας	49
Εικόνα 21: Το στόλισμα της νύφης.....	49

Οι φωτογραφίες προέρχονται από το προσωπικό μου αρχείο μετά από άδεια φωτογράφισης που μου παραχωρήθηκε από το Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια ερευνητική συμβολή στην παρουσίαση της αρχαίας Ελληνίδας κατά την Κλασική Εποχή. Η Κλασική εποχή χαρακτηρίζεται από την σταθεροποίηση των κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών που προηγήθηκαν κατά την ύστερη αρχαϊκή εποχή. Οι περισσότερες γνώσεις μας για την γυναίκα στην κλασική εποχή αφορούν την Αθήνα, αναπόφευκτα λοιπόν η Αθήνα καλύπτει το μεγαλύτερο τμήμα της έρευνας μας. Ωστόσο, σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να υπάρξει η σύγχυση πως οι Αθηναίες αντιπροσωπεύουν τις Ελληνίδες της Κλασικής Εποχής.

Η Αθήνα αποτέλεσε την περίοδο εκείνη και ασυνήθιστη, μοναδική πόλη από πολλές απόψεις. Αρχικώς να πούμε πως ήταν η μεγαλύτερη και πλουσιότερη από τις άλλες πόλεις. Όπως είναι φυσιολογικό, σύμφωνα με αυτά που γνωρίζουμε για την περίοδο εκείνη, οι γυναίκες ήταν αποκλεισμένες από τη Δημοκρατία και από τα πολιτιστικά επιτεύγματα της πόλης των Αθηνών.

Σκοπός της μελέτης είναι η παρουσίαση του ρόλου της Γυναίκας κατά την κλασική περίοδο. Το γεγονός βέβαια ότι οι γυναίκες στην κλασική αρχαιότητα αποτελούν ένα σιωπηρό σύνολο, έχει ως συνέπεια την στέρηση της υποκειμενικότητας της γυναικείας φιογούρας.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο κυρίως μέρη, το θεωρητικό και το ερευνητικό. Στο θεωρητικό μέρος γίνεται επισκόπηση της βιβλιογραφίας και παρουσιάζονται συνοπτικά οι διαπιστώσεις της ιστορικής και κοινωνικής έρευνας για την αρχαία κοινωνία με επίκεντρο την αρχαία Ελληνίδα.

Η πρώτη υποενότητα του θεωρητικού μέρους αφιερώνεται στις γυναίκες της κλασικής εποχής που έζησαν στην Αθήνα, ενώ το δεύτερο μέρος της θεωρητικής ενότητας αναλύει το πρότυπο της γυναίκας που έζησε στην Σπάρτη την ίδια εποχή.

Στην δεύτερη ενότητα παρουσιάζεται η πρωτογενής έρευνα που υλοποιήθηκε στα πλαίσια της μελέτης. Η ανάλυση θα γίνει βάσει στοιχείων που προέκυψαν από τη μόνιμη συλλογή του αρχαιολογικού μουσείου.

Η εργασία ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα και τις βιβλιογραφικές αναφορές.

1. Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Εισαγωγή

Η γυναίκα στους αρχαϊκούς και κλασικούς χρόνους θεωρούνταν, βιολογικά και ψυχολογικά, πλάσμα που δεν είχε την ικανότητα να ελέγξει τον εαυτό της και να αντισταθεί σε εξωτερικά ερεθίσματα. Έπρεπε να είναι σεμνή, όμορφη και υγιής, προκειμένου να συμβιβάζεται με τα πρότυπα μιας πατριαρχικής κοινωνίας, όπως ήταν η αρχαία ελληνική. Ακόμα και στην τέχνη είναι δυνατόν να παρατηρήσει κανείς ότι από την αρχαϊκή περίοδο ως και το τέλος περίπου της κλασικής περιόδου, οπότε και το θηλυκό κορμί απελευθερώνεται, η γυναίκα -ιδιαίτερα στη γλυπτική- παρουσιάζεται ευπρεπώς ενδεδυμένη, ενώ αποφεύγεται η έμφαση στα χαρακτηριστικά του φύλου. Στα πλαίσια αυτά θα εξετάσουμε τη θέση της στην οικογενειακή, κοινωνική και πολιτική ζωή στην Αθήνα και το στόχο που εξυπηρετούσε. Παράλληλα, θα αναφερθούμε στη διαφορετική αντιμετώπιση που τύγχαναν οι γυναίκες στις δύο σπουδαιότερες αρχαίες ελληνικές πόλεις, την Αθήνα και την Σπάρτη.

Εικόνα 1: Αρχαϊκή λήκυθος (6ος π. Χ. αιώνας, Μητροπολιτικό Μουσείο Ν. Υόρκης). Η επεξεργασία και η ύφανση του μαλλιού, η ρόκα και ο αργαλειός δένονται με την καθημερινή ζωή των κοριτσιών, ενώ τα αγόρια εκπαιδεύονται στις παλαίστρες και τα σχολεία.

1.1 Η Κοινωνική Θέση της Γυναίκας στην Αθήνα

Στην Αθήνα η πρώτη κύρια δυσκολία που αντιμετώπιζε ένα νεογέννητο κορίτσι ήταν να του επιτραπεί να ζήσει. Εξαρτόταν άμεσα από την απόφαση του πατέρα η έκθεση του νεογνού σε μια ερημική περιοχή, καθώς η γέννηση ενός θηλυκού μέλους θεωρείτο ανώφελο και επιπρόσθετο έξοδο για τον οίκο, εφόσον μάλιστα σε ένα κατεξοχήν πατριαρχικό σύστημα κληρονομιάς δεν είχε τη δυνατότητα να διατηρήσει το οικογενειακό όνομα και συνεπώς τα οικογενειακά περιουσιακά στοιχεία.

Βασική αρχή στην αθηναϊκή κοινωνία ήταν το ότι η γυναίκα τελούσε μονίμως υπό ανδρική κηδεμονία. Η νέα κοπέλα μέχρι το γάμο της εξαρτάται άμεσα από τον πατέρα της. Όταν έφθανε στην αποδεκτή κοινωνικά ηλικία γάμου, η οποία σύμφωνα με τις τότε αντιλήψεις υπολογίζονταν με βάση τη γυναικεία ήβη, ο πατέρας της επέλεγε το μέλλοντα σύζυγό της. Σε πιο σπάνιες περιπτώσεις, σύμφωνα με ένα παλαιότερο έθιμο, η νύφη αποτελούσε το έπαθλο αγώνων που προκήρυσσε ο πατέρας της και ακόμη σπανιότερα η ίδια επέλεγε το γαμπρό.

Η τελετή του γάμου περιλάμβανε δύο βασικές διαδικασίες. Η πρώτη ήταν ο αρραβώνας ή εγγύη, στον οποίο η παρουσία της νύφης δεν ήταν υποχρεωτική. Στην πράξη ήταν η υπογραφή του προγαμιαίου συμβολαίου, όπου καθορίζονταν το ύψος της προίικας. Στη συνέχεια ακολουθούσε η έκδοση, που αποτελούσε την κυρίως τελετή της παράδοσης της κοπέλας στο σύζυγο ο οποίος αναλάμβανε πλέον την κηδεμονία της. Ως παντρεμένη πλέον, στο σπίτι του ανδρός της, η πρώτη φροντίδα της ήταν να κάνει ιερές σπονδές μπροστά στην εστία. Από τούδε και στο εξής συμμετέχει ενεργά στις οικογενειακές θρησκευτικές τελετές.

Η βασική ευθύνη της, όμως, ήταν η διαχείριση του οίκου. Μέσω της χρηστής διαχείρισης ενός αθηναϊκού οίκου από τη νοικοκυρά θα επιτυγχάνονταν η ευημερία και η μακροημέρευση του. Για το λόγο αυτό ο σύζυγος και κύριος του οίκου, από την πρώτη στιγμή αναλάμβανε να εξηγήσει το βασικό αυτό καθήκον στη νεαρή γυναίκα του. Η ίδια κατοικούσε στο γυναικωνίτη που περιλάμβανε τον κοιτώνα των συζύγων, τα δωμάτια των κοριτσιών και τα διαμερίσματα όπου εργάζονταν οι δούλες. Επέβλεπε και κατεύθυνε τους δούλους και φρόντιζε για τη σωστή τακτοποίηση των αγαθών και των πραγμάτων του σπιτιού. Οι αριστοκράτισσες γυναίκες επίσης, στα πλαίσια των οικιακών καθηκόντων τους, ασχολούνταν με την υφαντική και το ράψιμο του ρουχισμού. Επίσης είχαν επιφορτισθεί με την ανατροφή των παιδιών. Ενώ όμως με όλες αυτές τις ασχολίες οι ευκατάστατες Αθηναίες δεν έβγαιναν από το σπίτι, οι φτωχές αναγκαστικά δούλευαν εκτός σπιτιού. Ο Αριστοτέλης μάλιστα γράφει στα Πολιτικά ΣΤ' ότι ήταν αδύνατον να εμποδίσει κανείς τις φτωχές γυναίκες να πηγαίνουν στην αγορά. Ανάμεσα σε άλλα εργαζόντουσαν ως εργάτριες μαλλιού, τροφοί,

συλλέκτριες καρπών και σε μεγαλύτερη ηλικία ως πωλήτριες, όπως μας μαρτυρούν σχετικές παραστάσεις αγγείων.¹

¹ Αριστοτέλης, ΠολιτικάΣΤ

<https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC/%CE%A3%CE%A4>

1.2 Η Εκπαίδευση των Γυναικών στην Αθήνα

Θεμελιωτές της χειραγώγησης των γυναικών αποτέλεσαν ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης. Στα κορίτσια δεν δινόταν οι ίδιες ευκαιρίες με αυτές που δινόταν στα αγόρια, καθώς η αγωγή των αγοριών εξυπηρετούσε κοινωνικούς στόχους που δεν αφορούσαν τα κορίτσια.²

Αντίστοιχα στην καθεαυτό πολιτική ζωή των Αθηνών η θέση των γυναικών ήταν ανύπαρκτη. Οι γυναίκες δε θεωρούνταν πολίτες. Δεν είχαν δικαίωμα εγγραφής στους καταλόγους των πολιτών. Εγγράφονταν μόνο στους καταλόγους της φατρίας τους. Επιπλέον δεν είχαν δικαίωμα κατοχής εγγείου ιδιοκτησίας -επομένως ούτε κληρονομιάς-, το οποίο αποτελούσε βασικό κριτήριο για την ιδιότητα του πολίτη. Ακόμη δεν είχαν τη δυνατότητα άσκησης δικαιωπραξιών. Δεν τους επιτρεπόταν δηλαδή να χειρίζονται οι ίδιες τις αστικές υποθέσεις τους. Για το λόγο αυτό εκπροσωπούνταν ενώπιον της πολιτείας από τον κύριό τους. Κατά συνέπεια στερούνταν των πολιτικών δικαιωμάτων που απολάμβαναν οι άνδρες. Ταυτόχρονα όμως έπαιζαν σημαντικό ρόλο στη μεταβίβαση της ιδιότητας του πολίτη. Έτσι, θα μπορούσαμε να πούμε ότι κατά κάποιο τρόπο ανήκαν, έστω εμμέσως, στην ευρύτερη πολιτική κοινότητα.³

1.3 Ο Θεσμός του Γάμου

Παρόλο που ο γάμος δεν είναι υποχρεωτικός, επιβάλλεται έμμεσα, λόγω της έντονης κοινωνικής κριτικής που ασκείται στους άγαμους.⁴

Οι Αθηναίες παντρευόταν σε ηλικία 14 – 15 ετών, οπότε οι άνδρες νυμφεύονταν τις γυναίκες τις οποίες παρελάμβαναν από τον πατέρα τους.

Έτσι, με την ελλιπή μόρφωση από το ένα μέρος και με την πρόωμη είσοδο στο γάμο από το άλλο μέρος, η ζωή τους διαμορφωνόταν έτσι ώστε να μην υπάρχουν περιθώρια για ανάπτυξη των ταλάντων τους ή για κάποια άλλη δραστηριότητα. Το μόνο που μπορούσαν να επιτύχουν ήταν να γίνουν καλές σύζυγοι καλές νοικοκυρές και καλές μητέρες, τότε θεωρούνταν αξιοσέβαστες και ευυπόληπτες. Η συναναστροφή τους ήταν με άλλες νοικοκυρές και με τους

² Παπαγεωργοπούλου Μ. – Η Θέση της Γυναίκας στην Αρχαία Ελλάδα της Κλασικής Περιόδου – Τρίκαλα - 2009

³ Φιλίστωρ Ι. – 2012 - Η θέση της γυναίκας στην Αρχαία Αθήνα και στην Αρχαία Σπάρτη - <http://istorias-alitheia.blogspot.gr/>

⁴ <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B113/92/726,2709/>

δούλους. Το μεγαλύτερο διάστημα το περνούσαν σε ένα κλειδωμένο χώρο που βρίσκονταν συνήθως στο επάνω πάτωμα του σπιτιού τον λεγόμενο γυναικωνίτη.⁵

1.3.1 Η Εγγύη

Το ιδεώδες της ανατροφής των κοριτσιών στην Αθήνα αλλά και σε πολλές άλλες πόλεις της Ελλάδας ήταν η απουσία κάθε επαφής με το άλλο φύλο, μέχρι την ημέρα που θα παντρεύονταν. Έτσι, ο κανόνας για την επιλογή της νύφης ήταν το συνοικέσιο, στο οποίο σχεδόν πάντα έπαιρναν μέρος οι προξενήτρες. Η απόφαση για την τελική επιλογή της νύφης ανήκε αποκλειστικά στον πατέρα του γαμπρού, που αναλάμβανε να συναντηθεί με τον πατέρα της νύφης για να συμφωνηθεί ενώπιον μαρτύρων ο γάμος, χωρίς να είναι απαραίτητη η παρουσία των άμεσα ενδιαφερομένων. Η συμφωνία αυτή, γνωστή ως εγγύη, κάτι ανάλογο με το σημερινό αρραβώνα, παρόλο που ήταν προφορική, είχε το χαρακτήρα μιας σημαντικής νομικής πράξης και αποτελούσε βασική προϋπόθεση για τη σύναψη του γάμου.⁶

⁵Γούβαλης Δ. – 2015 – Η Θέση της Γυναίκας στην Αρχαία Ελλάδα - <http://www.votegreece.gr/archives/45139>
⁶<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B113/92/726,2709/>

Εικόνα 2: Γαμήλια πομπή από κορινθιακό κρατήρα (560 π.Χ., Βατικανό). Η μεγαλοπρέπεια της γαμήλιας πομπής υποδηλώνει τη σημασία του γάμου για την κοινωνική και πολιτική ζωή.

Το βασικότερο αντικείμενο συζήτησης στο πλαίσιο της εγγύης ήταν η προίκα, που αποτελούσε το κύριο γνώρισμα ενός νόμιμου γάμου. Ο πατέρας ήταν υποχρεωμένος να δώσει στην κόρη του τουλάχιστον το 1/10 της περιουσίας του ως προίκα, συνήθως σε χρήμα, οικιακά σκεύη, ρούχα, έπιπλα και κοσμήματα. Η ακίνητη περιουσία προοριζόταν για τα αγόρια, και με τον τρόπο αυτό περιοριζόταν, όσο ήταν δυνατό, ο κατακερματισμός της. Η προίκα δεν αποτελούσε ιδιοκτησία του γαμπρού μετά το γάμο. Αντίθετα, σε περίπτωση που αποφάσιζε να χωρίσει από τη σύζυγο του, είχε την υποχρέωση να την επιστρέψει στην οικογένεια της. Έτσι, η προίκα λειτουργούσε και ως μέσο αποτροπής του διαζυγίου. Στη Σπάρτη, σε περίπτωση διαζυγίου ή χηρείας, η προίκα δεν επιστρεφόταν στην οικογένεια της νέφης, αλλά παρέμενε στην ίδια. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, τον 4ο αιώνα π.Χ. τα 2/5 της λακωνικής γης ανήκαν σε γυναίκες, κάτι που θεωρείται απαράδεκτο από το μεγάλο φιλόσοφο.⁷

⁷Αριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια http://www.greeklanguage.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=78&page=51

1.3.2 Η Γαμήλια Τελετή

Στην Αθήνα οι γάμοι γίνονταν συνήθως χειμώνα, όταν ήταν πανσέληνος, το μήνα Γαμηλιώνα (Ιανουάριο), που ήταν αφιερωμένος στην Ήρα, θεά που προστάτευε το γάμο. Οι τελετές κρατούσαν τρεις μέρες. Την πρώτη μέρα γίνονταν προσφορές στους θεούς από τον πατέρα της νύφης. Η ίδια η νύφη πρόσφερε στην Άρτεμη τα παιδικά της παιχνίδια και έτσι δηλώνονταν συμβολικά η αποκοπή από την προηγούμενη ζωή της. Οι μελλόνυμφοι λούζονταν με νερό από μια ιερή πηγή ή ποτάμι. Τη δεύτερη μέρα ο πατέρας της νύφης παρέθετε γαμήλιο γεύμα και στη συνέχεια οδηγούσαν τη νύφη, πάνω σε άμαξα, στο νέο της σπίτι. Την τρίτη ημέρα η νύφη δεχόταν στο σπίτι τα γαμήλια δώρα. Στη Σπάρτη, στα πλαίσια της γαμήλιας τελετής, προβλεπόταν η διαδικασία της αρπαγής της νύφης από το γαμπρό και η αντίσταση από τη νύφη. Ο Πλούταρχος σημειώνει ότι στην πόλη αυτή, μετά το γάμο, για αρκετό χρονικό διάστημα οι συζυγικές σχέσεις των νεόνυμφων διατηρούσαν ένα χαρακτήρα παρανομίας. Η σύζυγος, μέχρι να αποκτήσει παιδί, έμενε στο πατρικό της σπίτι. Ο σύζυγος την επισκεπτόταν τα βράδια κρυφά και επέστρεφε γρήγορα στο στρατόνα. Έτσι, δεν είναι περίεργο ότι υπήρξαν μερικοί που απέκτησαν παιδιά πριν καλά-καλά να δουν το πρόσωπο της συζύγου τους στο φως της μέρας.⁸

1.3.3 Το Διαζύγιο

Στην Αθήνα, όταν οι απιστίες του συζύγου γίνονταν προκλητικές ή η κακομεταχείριση της συζύγου έφτανε σε αφόρητο σημείο, η σύζυγος είχε το δικαίωμα να ζητήσει από τον επώνυμο άρχοντα την «απόλειψιν», δηλαδή την εγκατάλειψη της συζυγικής στέγης, χωρίς όμως να είναι βέβαιη η λύση του γάμου. Όταν η Ιππαρέτη, σύζυγος του ονομαστού για τις απιστίες του Αλκιβιάδη, έφτασε στο σημείο να ζητήσει διαζύγιο, ο Αλκιβιάδης την άρπαξε και, περνώντας μέσα από την αγορά, την υποχρέωσε να επιστρέψει στο σπίτι, χωρίς κανέναν να τολμήσει να επέμβει. Πιο συχνός όμως τρόπος διάλυσης του γάμου ήταν η «έκπεμψις», η αποπομπή της γυναίκας από το σπίτι με πρωτοβουλία του συζύγου, χωρίς να είναι υποχρεωτική η αιτιολόγηση αυτής της απόφασης. Ο γάμος μπορούσε να λυθεί επίσης και από τον πατέρα της νύφης, με την «αφαίρεσιν», δηλαδή την επιστροφή της στο πατρικό σπίτι. Πάντως η «αφαίρεσις» δε μπορούσε να πραγματοποιηθεί παρά μόνο αν μέχρι τότε δεν είχε

⁸

<https://argolikivivliothiki.gr/2011/06/11/%CE%B3%CE%B1%CE%BC%CE%AE%CE%BB%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%B8%CE%B9%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B8%CE%AD/>

γεννηθεί αρσενικό παιδί από το ζευγάρι. Στη Σπάρτη οι περιπτώσεις διαζυγίου ήταν σπάνιες, γιατί η ατεκνία αποτελούσε το μοναδικό λόγο για τη λύση του γάμου.⁹

1.3.4 Η Χηρεία

Η γυναίκα που έμενε χήρα, ως κάτοχος της πατρικής αλλά και της συζυγικής περιουσίας, ονομαζόταν επίκληρος και δύσκολα έμενε ελεύθερη για μεγάλο χρονικό διάστημα, ακόμα κι αν η ηλικία της ήταν μεγάλη. Σύμφωνα με το νόμο, έπρεπε να δεχθεί να γίνει σύζυγος του πιο κοντινού συγγενή της. Πολλές φορές, όταν η περιουσία της ήταν σεβαστή, δεν ήταν λίγοι αυτοί που τη διεκδικούσαν. Το ζήτημα τότε καλούνταν να διευθετήσουν τα δικαστήρια. Έτσι, η περιουσία επέστρεφε στην οικογένεια. Και επειδή ο νόμος απαγόρευε τη διγαμία, αν ο διεκδικητής της χήρας (και της περιουσίας της) που τον δικαίωναν τα δικαστήρια ήταν έγγαμος, υποχρεωνόταν να χρησιμοποιήσει την έκπεμψιν, δηλαδή να πάρει διαζύγιο από τη μέχρι τότε σύζυγο του, ώστε να είναι ελεύθερος για τον καινούριο γάμο.¹⁰

1.3.5 Η Συζυγική Πίστη

Στην αθηναϊκή κοινωνία η συζυγική απιστία εκ μέρους της γυναίκας αποτελούσε, σύμφωνα με το νόμο, ανεπανόρθωτο αδίκημα που στρεφόταν όχι μόνο εναντίον του συζύγου και της οικογενείας της, αλλά και εναντίον της πόλης, αφού έτσι δεν παρεχόταν η βεβαιότητα ότι τα παιδιά που γεννιούνται είναι γνήσια. Η τιμωρία για τη γυναίκα στην περίπτωση της μοιχείας περιοριζόταν στην αποπομπή της από το συζυγικό σπίτι ή και στην απαγόρευση της συμμετοχής της στις θρησκευτικές τελετές. Αντίθετα, ο άνδρας-μοιχός αντιμετώπιζε πολύ πιο σοβαρές κυρώσεις. Ο νόμος του Δράκοντα επέτρεπε τη θανάτωσή του από το σύζυγο, στην περίπτωση που συλλαμβανόταν επ' αυτοφώρω, ωστόσο, κατά τον 5ο και 4ο αιώνα π.Χ., το ζήτημα μπορούσε να διευθετηθεί με μια ικανοποιητική χρηματική αποζημίωση. Σε άλλες πόλεις, η τιμωρία του μοιχού μπορούσε να είναι πληρωμή προστίμου, διαπόμπευση ή ακόμα και τύφλωση. Ίσως να φαίνεται περίεργη η επιείκεια με την οποία αντιμετωπίζεται η γυναίκα

⁹

<https://argolikivivliothiki.gr/2011/06/11/%CE%B3%CE%B1%CE%BC%CE%AE%CE%BB%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%B8%CE%B9%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B8%CE%AD/>

¹⁰ Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία

[https://el.wikisource.org/wiki/%CE%91%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CF%89%CE%BD_%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1_\(%CE%91%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%B7%CF%82\)](https://el.wikisource.org/wiki/%CE%91%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CF%89%CE%BD_%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1_(%CE%91%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%B7%CF%82))

στην περίπτωση της μοιχείας. Η εξήγηση βρίσκεται στη μειονεκτική θέση που είχε στην πόλη-κράτος: η γυναίκα δεν είχε πολιτικά δικαιώματα, και επομένως έπρεπε να θεωρείται ανεύθυνη. Ο άνδρας ήταν αυτός στον οποίο έπρεπε να καταλογίζονται όλες οι ευθύνες. Στη Σπάρτη δεν φαίνεται ότι δινόταν ιδιαίτερη σημασία σε θέματα συζυγικής απιστίας. Για τους Σπαρτιάτες ο πιο σημαντικός σκοπός του γάμου ήταν η γέννηση υγιών παιδιών, άξιων υπερασπιστών της πόλης.¹¹

1.3.6 Η Συζυγική Στοργή

Είναι εξαιρετικά δύσκολο να ανιχνεύσουμε τις διαθέσεις και τα συναισθήματα μεταξύ των συζύγων και γενικότερα το χαρακτήρα των συζυγικών σχέσεων, κυρίως μέσα από γραπτές πηγές, που κατά κύριο λόγο αφορούν τη νομική θέση των συζύγων και αναγνωρίζουν στις συζύγους περιορισμένους ρόλους. Όμως, πολλά αρχαιολογικά ευρήματα ανασκευάζουν την απόλυτα ωφελμιστική αντιμετώπιση της γυναίκας ως συζύγου. Σε πολλές επιγραφές επιτύμβιων μνημείων, που βρέθηκαν στην Αθήνα και σε άλλες πόλεις, οι σύζυγοι εκφράζουν με πολλή τρυφερότητα την αγάπη τους για τη σύζυγο που πέθανε και τα συναισθήματα εγκατάλειψης και μοναξιάς που τους άφησε ο θάνατος της.

Η «έκθεσις των βρεφών», δηλαδή η εγκατάλειψή τους σ' ένα σημείο της πόλης, παρόλο που δεν ήταν γενικευμένο και συχνό φαινόμενο, και οι περισσότερες αναφορές γι' αυτό απαντώνται στους ελληνιστικούς χρόνους, αποτελούσε ωστόσο για τους Έλληνες ένα νόμιμο μέσο για να περιορίσουν τα μέλη της οικογενείας τους.¹² Πρέπει λοιπόν να υποθέσουμε ότι το βάρος της ανατροφής των παιδιών σε κάποιες περιπτώσεις θα ήταν μεγάλο, για να υποχρεώνονται οι γονείς να πάρουν μια τόσο σκληρή απόφαση. Η στενοχώρια οδηγούσε τους Έλληνες στον περιορισμό των γεννήσεων και ο Ησίοδος φτάνει στο σημείο να πιστεύει ότι ο δρόμος προς την ευημερία για μια οικογένεια είναι να έχει μόνο ένα γιο. Όπως ήταν φυσικό, τα βρέφη που υφίσταντο την έκθεση ήταν στην πλειονότητά τους κορίτσια. Έτσι ο πατέρας απαλλασσόταν από την υποχρέωση να τα αποκαταστήσει με την παροχή προίκας και απέφευγε τη συρρίκνωση της περιουσίας του. Η «έκθεσις» εξάλλου βοηθούσε ώστε να υπάρχει κάποια ισορροπία στον αριθμό των εκπροσώπων κάθε φύλου στο πλαίσιο της πόλης-

¹¹ <https://argolikivivliothiki.gr/2011/06/11/%CE%B3%CE%B1%CE%BC%CE%AE%CE%BB%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%B8%CE%B9%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B8%CE%AD/>

¹² [https://el.wikisource.org/wiki/%CE%91%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CF%89%CE%BD_%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1_\(%CE%91%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%B7%CF%82\)](https://el.wikisource.org/wiki/%CE%91%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CE%B1%CE%AF%CF%89%CE%BD_%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1_(%CE%91%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%B7%CF%82))

κράτους, ώστε να μην είναι περισσότερες οι γυναίκες και να μένουν ανύπαντρες. Έτσι, με την «έκθεσιν» περιορίζονταν οι γυναίκες, όπως με τους πολέμους περιορίζονταν οι άνδρες. Η τύχη του εκτιθεμένου βρέφους ήταν προκαθορισμένη: εφόσον η πατρότητα παρέμενε άγνωστη, όποιος το διέσωζε από το θάνατο τού πρόσφερε τη ζωή ενός δούλου.¹³

Στη σπαρτιατική κοινωνία η «έκθεσις των βρεφών» δεν είχε ως στόχο τον έλεγχο του αριθμού αγοριών και κοριτσιών αλλά τη φυλετική βελτίωση του σπαρτιατικού λαού. Τα νεογέννητα, αγόρια και κορίτσια, παρουσιάζονταν σε εκπρόσωπους της σπαρτιατικής γερουσίας και, εφόσον κρίνονταν ως ανάπηρα ή ασθενικά, τα εγκατέλειπαν στους Αποθέτες, ένα βάραθρο κοντά στον Ταύγετο, όπου πέθαιναν αβοήθητα.¹⁴

1.4 Η Θέση της Γυναίκας στις Θρησκευτικές Γιορτές

Στο κοινωνικό πεδίο οι Αθηναίες συμμετείχαν στις κυριότερες θρησκευτικές γιορτές της πόλης. Στα Λήναια και στα Ανθεστήρια προς τιμήν του Διονύσου. Στα Ανθεστήρια υποδέχονταν τη γιορτή του ερχομού της ανοίξεως, των πρώτων λουλουδιών και του νέου κρασιού. Η γιορτή κρατούσε τρεις ημέρες. Συμμετείχαν επίσης στην μεγάλη πομπή των Παναθηναίων¹⁵ που ήταν η επισημότερη γιορτή των αρχαίων Αθηνών προς τιμήν της πολιούχου της πόλεως θεάς Αθηνάς. Σύμφωνα με την παράδοση, σε όλη τη διάρκεια του χρόνου, τέσσερις καλές οικογένειες της Αθήνας προσέφεραν τις κόρες τους ώστε να υφάνουν το ιερό πέπλο. Το πέπλο αυτό ήταν κίτρινο και κεντημένο με σκηνές από τη Γιγαντομαχία. Έπειτα, το πέπλο μεταφερόταν γύρω-γύρω στην πόλη πάνω σε μια καρότσα με μορφή καραβιού, την οποία ακολουθούσε μια μεγαλοπρεπής, εορταστική πομπή. Βάσει των απεικονίσεων της ανατολικής ζωφόρου του Παρθενώνα, οι κοπέλες κουβαλούν κάνιστρα, τα οποία θα παραδώσουν στον υπεύθυνο της τελετής

Ουσιαστική συμμετοχή είχαν στα Θεσμοφόρια, τα οποία τελούνταν προς τιμή της θεάς Δήμητρας, με την αποκλειστική συμμετοχή γυναικών. Άλλωστε φιλοσοφία των Θεσμοφορίων αποτελούσε ο αποκλεισμός του ανδρικού φύλου και η συγκρότηση μίας ένωσης γυναικών, μέσω της οποίας τονιζόταν ο ρόλος τους στη γονιμότητα και συμβολικά στην ευφορία της καλλιεργήσιμης γης. Ο εορτασμός τους διαρκούσε τρεις μέρες και

¹³ Αριστοτελης, Αθηναίων Πολιτεία

¹⁴ Πλούταρχος, Λυκούργος

https://el.wikisource.org/wiki/%CE%92%CE%AF%CE%BF%CE%B9_%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BB%CE%BF%CE%B9/%CE%9B%CF%85%CE%BA%CE%BF%CF%8D%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%82

¹⁵

<https://theancientwebgreece.wordpress.com/2017/10/15/%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B8%CE%AE%CE%BD%CE%B1%CE%B9%CE%B1/>

ακολουθούσαν μία συγκεκριμένη τελετουργία. Οι γυναίκες κατά τη διάρκεια της γιορτής συγκεντρώνονταν στο ιερό της Δήμητρας και έτσι είχαν την ευκαιρία να περάσουν κάποιες μέρες μακριά από το σπίτι τους. Είχαν τη δυνατότητα να φέρουν μαζί τους και τα παιδιά τους, εάν αυτά βρίσκονταν σε ηλικία που ακόμη τα θήλαζαν. Οι σύζυγοι ήταν υποχρεωμένοι όχι μόνο να δώσουν τη συγκατάθεσή τους για να παραστούν οι γυναίκες τους στη γιορτή, αλλά και να αναλάβουν τα προβλεπόμενα έξοδα. Στα Θεσμοφόρια δεν επιτρεπόταν η συμμετοχή των παρθένων.¹⁶

Άλλη μία συμβολή των γυναικών στη δημόσια ζωή ήταν το ιερατικό αξίωμα που ασκούσαν στα πλαίσια της λατρείας των γυναικείων θεοτήτων. Τα καθήκοντα τους ήταν να επιβλέπουν και να διευθύνουν τις λατρευτικές τελετές, όπως τις προσευχές και τις προσφορές και να προστατεύουν την ιερή περιουσία. Μόνο η εκάστοτε ιέρεια είχε δικαίωμα να μεταβεί στο άβατο του ναού και καμία τελετουργική πράξη δεν μπορούσε να εκτελεστεί χωρίς την παρουσία της. Να τονιστεί επίσης ότι το ιερατικό αξίωμα αποτελούσε κληρονομικό δικαίωμα για τις γυναίκες ιερείς ή αγοραζόταν για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.¹⁷

16

<https://theancientwebgreece.wordpress.com/2017/10/15/%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B8%CE%AE%CE%BD%CE%B1%CE%B9%CE%B1/>

17

<https://theancientwebgreece.wordpress.com/2017/10/15/%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B8%CE%AE%CE%BD%CE%B1%CE%B9%CE%B1/>

Εικόνα 3: Πήλινο ειδώλιο (τέλος του 5ου π.Χ. αιώνα, Αρχ. Μουσείο Ανατ. Βερολίνου).
Εικονίζεται γυναίκα μπροστά στο φούρνο της. Οι οικιακές εργασίες ήταν έργο των γυναικών του οίκου ή γίνονταν υπό την εποπτεία τους.

1.5 Η Κοινωνικές Θέσεις της Γυναίκας στην Αθήνα

1.5.1 Δούλες

Η δουλεία αποτελεί ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά γενικότερα των αρχαίων κοινωνιών, έτσι και στην αρχαία Αθήνα αποτέλεσε ένα από τα θεμελιώδη συστατικά της πόλης και πως η ανάπτυξή της επιβεβαιώθηκε στη διάρκεια των δύο αιώνων που υπήρξε το απόγειό της. Οι δούλοι ήταν πολυάριθμοι στην Αθήνα, αν και οποιαδήποτε προσπάθεια για εξακρίβωση αυτού του αριθμού είναι μάταιη, και θα μπορούσε κανείς να τους συναντήσει τόσο στις καθαρά οικονομικές δραστηριότητες όσο και στις υπηρεσίες. Ενώ ένας δούλος μπορούσε να είναι αγρότης, εργάτης, εμπορικός αντιπρόσωπος, γραμματέας (δικαστηρίου), αστυνομικός, ναυτικός, κλπ., οι δούλες είχαν οικιακές λειτουργίες, ακόμη κι αν κατά δεύτερο λόγο το

προϊόν της εργασίας τους μπορούσε να πουληθεί εκτός οικίας. Η πλειονότητα των δούλων γυναικών ήταν' πράγματι υπηρέτριες, προσκολλημένες στην οικοδέσποινα.¹⁸

Στον Οικονομικό, όπως είδαμε, ο Ξενοφών περιγράφει τις λειτουργίες της οικοδέσποινας, κι ανάμεσα σ' αυτές η πιο σπουδαία συνίσταται στην οργάνωση της εργασίας των υπηρετριών: να τις μάθει να γνέθουν το μαλλί, να υφαίνουν τα ρούχα που θα χρησιμεύσουν για το ντύσιμο των ανθρώπων του σπιτιού, να ετοιμάζουν το ψωμί, να διπλώνουν και να τακτοποιούν τα ενδύματα και να διατηρούν το σπίτι τακτοποιημένο. Στην κωμωδία, η υπηρέτρια είναι σχεδόν πάντα αυτή που ετοιμάζει το φαγητό, αν και στα μεγάλα σπίτια, και ιδίως από τις αρχές του 4ου αιώνα, απευθύνονται πιο συχνά στις υπηρεσίες ενός μαγείρου. Τέλος, μια από τις ουσιαστικές δραστηριότητες των δούλων γυναικών αποτελεί η ενασχόλησή τους με τα μικρά παιδιά, κι η τροφός είναι, στο θέατρο όπως και στην πραγματικότητα, ένα οικείο πρόσωπο.

Εκτός από τις οικιακές δραστηριότητες, δούλες πιθανόν μπόρεσαν να χρησιμοποιηθούν ως εργάτριες, παράγοντας εμπορεύματα για την αγορά. Δεν έχουμε κανένα συγκεκριμένο παράδειγμα γυναικείων εργαστηρίων στους δικανικούς λόγους, αλλά στα Απομνημονεύματα ο Ξενοφών αναφέρει τυχαία την απόδειξη της ύπαρξής τους. Σ' έναν Αθηναίο που παραπονιέται για τις δύσκολες συνθήκες -η σκηνή θεωρείται πως διαδραματίζεται στο τέλος του πελοποννησιακού πολέμου, τότε που οι Τριάκοντα κυριαρχούσαν στην Αθήνα και για την ανάγκη στην οποία βρίσκεται να προσφέρει κατάλυμα και τροφή σε πολυάριθμες γυναίκες συγγενισσές του- ο Σωκράτης τον συμβουλεύει να τις βάλει να δουλέψουν. Θα μπορούσε έτσι να πουλάει το προϊόν της εργασίας τους, αλεύρι, ψωμί, μανδύες, χιτώνες κλπ., όπως κάνουν μερικοί Αθηναίοι. Οπότε ο άλλος απαντά: «Αυτοί εδώ οι άνθρωποι αγοράζουν βαρβάρους και μπορούν να τους αναγκάσουν να εκτελέσουν εργασία που ταιριάζει σε δούλους, ενώ εγώ έχω ελεύθερα πρόσωπα και συγγενείς».¹⁹ Ο Ξενοφών αναφέρει ονομαστικά τον αρτοποιό Κύρεβο και τους Κατασκευαστές ετοιμών ενδυμάτων» Δημέα και Μένωνα· είναι επομένως πιθανόν πως υπήρχαν στην Αθήνα, τουλάχιστον τον 4ο αιώνα, εργαστήρια δούλων γυναικών, των οποίων η μοίρα ήταν βέβαια πιο σκληρή από εκείνη των υπηρετριών προσαρτημένων στην οικιακή εργασία. Υπηρέτριες ή εργάτριες όμως, οι δούλες ήταν ουσιαστικά επιτηδευμένες στην προπαρασκευή των τροφών και στην κατασκευή των υφασμάτων.

Αυτές οι γυναίκες δεν είχαν προφανώς καμιά οικογενειακή ζωή. Είδαμε κιόλας πώς ο Ξενοφών στον Οικονομικό μετέφερε τα λόγια του Ισχόμαχου, ο οποίος συμβούλευε τη

¹⁸MosseC. – 1991 – Η Γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα – Εκδόσεις Παπαδήμα

¹⁹Οικονομικό, Ξενοφών

[https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82_\(%CE%9E%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CF%86%CF%8E%CE%BD\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82_(%CE%9E%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CF%86%CF%8E%CE%BD))

γυναίκα του να προσέχει ώστε τα δωμάτια όπου κοιμόντουσαν άνδρες και γυναίκες να είναι ξεχωριστά « για να αποφύγουμε το ενδεχόμενο να αποκτήσουν οι δούλοι παιδιά χωρίς την άδειά μας».²⁰ Ωστόσο οι δούλες είχαν παιδιά, πολύ συχνά αυτά τα παιδιά (που γεννήθηκαν στον οίκο) ήταν ο καρπός σχέσεων με τον κύριο. Η δούλη, ιδιαίτερα η νεαρή υπηρέτρια, βρισκόταν στη διάθεση εκείνου που την είχε αγοράσει και ο οποίος είχε τη δυνατότητα ατιμωρητί να την πάρει στο κρεβάτι του ή ... μια βραδυά κρασοκατάνυξης να την παραχωρήσει στους φίλους του. Αλλά αυτό που για ορισμένους ήταν περιστασιακό, για άλλους αποτελούσε πηγή εισοδήματος.

Πράγματι οι πόρνες πάρα πολύ συχνά ήταν δούλες, όπως δούλες ήταν επίσης οι αυλητρίδες και οι χορεύτριες, απαραίτητη συντροφιά στα συμπόσια. Το να αγοράσει κάποιος δούλες με σκοπό να τις προωθήσει στην πορνεία και να κερδίζει τη ζωή του ήταν τελείως θεμιτό. Και αν σκεφτούμε τη δραστηριότητα του Πειραιά στους δυο αιώνες της αθηναϊκής ηγεμονίας, τα πλήθη των ξένων, ναυτικούς, βιαστικούς ταξιδιώτες, εύκολα φανταζόμαστε τα κέρδη που μπορούσαν να αποκομίσουν ορισμένοι από την εκμετάλλευση της πορνείας.²¹

Είχαν αυτές οι γυναίκες κάποια ευκαιρία να ξεφύγουν απ' την κατάστασή τους; Ας πάρουμε το παράδειγμα της Νεαίρας η οποία κατάφερε να εξαγοράσει την ελευθερία της χάρη στη γενναιοδωρία παλαιών εραστών. Αλλά η Νεαίρα ήταν μια εταίρα υψηλού επιπέδου. Οι πόρνες που περιφέρονταν στον Πειραιά είχαν ελάχιστες ευκαιρίες να ξεφύγουν. Όσο για τις άλλες δούλες, η απόδοση της ελευθερίας τους βρισκόταν στην καλή διάθεση του κυρίου, κι η απόφασή του μπορούσε να υπαγορευτεί από την εύνοια, κάποτε ίσως απ' την αναγνώριση: έτσι ένας διάδικος αναπολεί με συγκίνηση τη γριά τροφό του, που την απελευθέρωσε, αλλά που εξακολουθούσε να ζει στο σπίτι του, καθώς οι δεσμοί που τους ένωναν ήταν τόσο στενοί. Εν όλίγοις, η θέση της γυναίκας στην Αθήνα ήταν συνάρτηση πρώτα της αποδοχής της στις δομές της πόλης ή του αποκλεισμού της απ' αυτές. Δεν υπήρχαν αόριστα Αθηναίες γυναίκες, αλλά Αθηναίες, γυναίκες ή κόρες πολιτών, ξένες, δούλες. Αυτές οι διαφορές κατάστασης ήταν το ίδιο θεμελιώδεις για τις γυναίκες όπως και για τους άνδρες, πράγμα που φυσικά στην καθημερινή πραγματικότητα ευνοούσε την αλληλεπίδραση διαστρωματώσεων και

²⁰Οικονομικό, Ξενοφών

[https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82_\(%CE%9E%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CF%86%CF%8E%CE%BD\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82_(%CE%9E%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CF%86%CF%8E%CE%BD))

²¹

Οικονομικό, Ξενοφών

[https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82_\(%CE%9E%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CF%86%CF%8E%CE%BD\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82_(%CE%9E%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CF%86%CF%8E%CE%BD))

προσεγγίσεων. Η οικοδέσποινα καλής οικογενείας ζούσε πιο κοντά στις υπηρέτριές της παρά στις όμοιές της.²²

Η γυναίκα του πλούσιου μέτοικου σχεδόν δεν ξεχώριζε από την «πολίτιδα» που είχε μια άνετη ζωή. Η εταίρα ήταν πιο ελεύθερη στις κινήσεις της από τη γυναίκα του Ισχύμαχου. Και κυρίως, επειδή η πόλη ήταν μια «λέσχη ανδρών» κι επειδή προπαντός αποτελούσε πρώτα μια πολιτική κοινότητα, αυτές οι διαφορές κατάστασης όσο ουσιαστικές κι αν υπήρξαν διαλύονταν μπροστά στον αποκλεισμό όλων αυτών των γυναικών από την πολιτική ζωή. Παρέμενε υπέρ της «πολίτιδος» μόνο το γεγονός πως με το να εξασφαλίζει την αναπαραγωγή της αστικής κοινότητας, ήταν απαραίτητη σ' αυτήν.²³

Εικόνα 4: Σκηνή αμαζονομαχίας από τη ζωφόρο του μασωλείου της Αλικαρνασσού (350 π.Χ., Βρετανικό μουσείο). Ο μύθος των αμαζόνων ενδεχομένως υποδηλώνει ότι σε παλαιότερες εποχές η θέση της γυναίκας στην κοινωνία ήταν διαφορετική.

1.5.2 Εταίρες

Εντελώς διαφορετικά ζούσαν οι εταίρες, δεδομένου ότι απολάμβαναν ελευθερίες, ευρισκόμενες σε μια διαφορετική κατάσταση από τις υπόλοιπες γυναίκες. Σε αντίθεση με τις υπόλοιπες γυναίκες που ζούσαν στην Αθήνα, αυτές είχαν βασικές γνώσεις λογοτεχνίας και

²² Emmy Patsi-Garin: «Επίτομο λεξικό Ελληνικής Μυθολογίας», εκδ. οίκος *Χάρη Πάτση*, Αθήνα 1969

²³ Οικονομικό, Ξενοφών
[https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82_\(%CE%9E%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CF%86%CF%8E%CE%BD\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82_(%CE%9E%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CF%86%CF%8E%CE%BD))

δεν είχαν άγνοια σχετικά με την τέχνη. Ενώ ακόμη πιο μεγάλη διαφορά στην κοινωνική τους θέση είχαν οι μορφωμένες εταίρες, καθώς συμμετείχαν ελεύθερα στα συμπόσια των ανδρών. Έβγαιναν ελεύθερα, συμμετείχαν στα συμπόσια στο πλάι των ανδρών, δηλαδή τους κρατούσαν «συντροφιά», αν είχαν την τύχη να συντηρούνται από έναν ισχυρό άνδρα. Στα Απομνημονεύματα ο Ξενοφών μεταφέρει τη συζήτηση που είχε ο Σωκράτης με την εταίρα Θεοδότη, που η παράδοση αναφέρει πως υπήρξε η φίλη του Αλκιβιάδη. Αξίζει να αποσπάσει την προσοχή μας ένα τμήμα του διαλόγου. Ο Σωκράτης φτάνει στο σπίτι της εταίρας και την βρίσκει να «ποζάρει» για έναν ζωγράφο. Μόλις έφυγε ο ζωγράφος, η Θεοδότη ετοιμάζεται να δεχτεί τον φιλόσοφο: «Κι ύστερα ο Σωκράτης, επειδή έβλεπε κι αυτήν να είναι με πολυτέλεια ντυμένη, και τη μητέρα της να βρίσκεται εκεί με ντύσιμο και φτιάξιμο όχι οποιοδήποτε και υπηρέτριες έβλεπε πολλές κι ωραίες και πολύ καλά στολισμένες και το σπίτι της για όλες τις ανάγκες πλούσια εξοπλισμένο, - Πες μου Θεοδότη, είπες, έχεις κανένα χωράφι: - Όχι είπες.

- Μήπως τότε κανένα σπίτι που δίνει εισοδήματα;

- Ούτε σπίτι, είπες.

- Αλλά μήπως τότε δούλους εργάτες;

- Ούτε δούλους εργάτες, είπες - Από πού λοιπόν εξασφαλίζεις τα χρειαζόμενα;

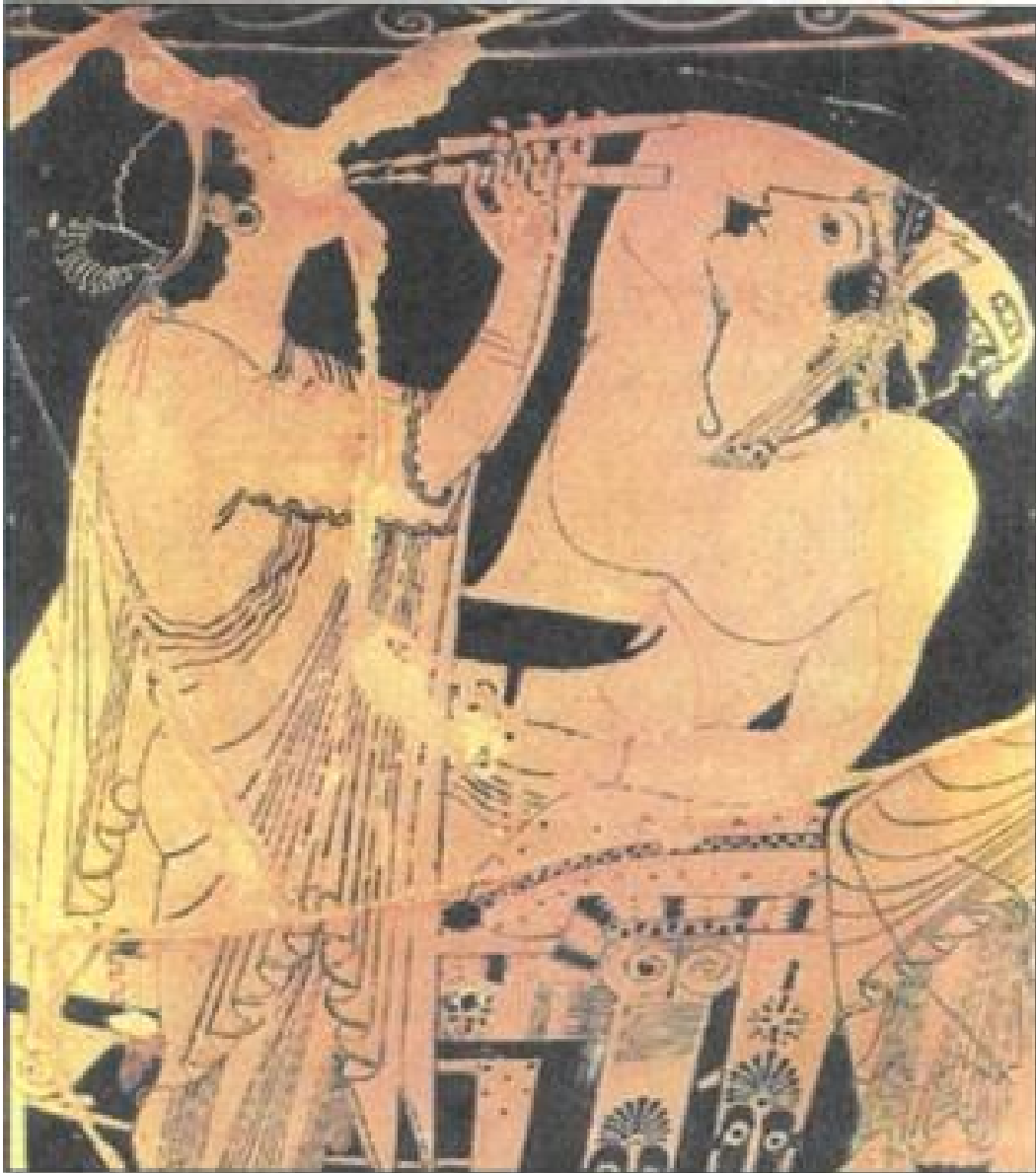
- Αν κανένας, είπες, αφού γίνει φίλος μου, θέλει να με ευεργετεί, αυτή η ευεργεσία είναι η περιουσία μου).²⁴

Στα σπίτια τους μαζεύονταν πλήθος νέων. Τις θαύμαζαν, έστηναν γι' αυτές χρυσά αγάλματα, οι ποιητές τις εγκωμιάζαν στα έργα τους. Πολλές έγιναν διάσημες για την εξυπνάδα και το πνεύμα τους όπως η Φρύνη, ενώ η αθηναϊκή λογοτεχνία γνωρίζει συλλογές επιγραμμάτων που γράφτηκαν από εταίρες.

Οι Σπαρτιάτισσες παντρευόταν στα δεκαοχτώ τους, πολύ αργότερα από τις Αθηναίες έτσι είχαν περισσότερο χρόνο να αφιερώσουν στην εκπαίδευση τους, δηλαδή στη μουσική, τον χορό και την ποίηση και λιγότερο στην ανάγνωση και τη γραφή.²⁵

²⁴ Απομνημονεύματα, ΙΙΙ, 11, 4 μεταγλώττιση στη δημοτική της μετάφρασης Κ. Βάρναλη από τον Γ. Ο. Χατζόπουλο, εκδ. Ι. Ζαχαρόπουλος

²⁵ Πουικλή Θ. – 2008 – Η Γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα. Εικόνες της Αρχαίας Ελληνίδας στα σχολικά βιβλία των Αρχαίων Ελληνικών του Γυμνασίου, σελ. 21

Εικόνα 5: Λεπτομέρεια από αττική στάμνο. (510 π.Χ., Βασιλικό Μουσείο Βρυξελλών).
Εικονίζεται σκηνή συμποσίου, όπου έπαιρναν μέρος μόνο εταίρες και όχι νόμιμες σύζυγοι.

1.5.3 Μέτοικοι

Η Αθήνα της κλασικής εποχής προσέλκυσε έναν μεγάλο αριθμό μεταναστών κυρίως από άλλα μέρη της Ελλάδας, αλλά και από την Εγγύς και Μέση Ανατολή. Οι μη Αθηναίοι που ζούσαν στην Αθήνα ήταν γνωστοί ως μέτοικοι. Στους μέτοικους δεν επιτρεπόταν να είναι ιδιοκτήτες γης και δεν λάμβαναν την αθηναϊκή υπηκοότητα. Η πλειονότητα των γυναικών της τάξης των μετοίκων ήταν σύζυγοι και θυγατέρες των μεταναστών ή των απογόνων τους. Ένας σημαντικός περιορισμός επιβλήθηκε το 451π.Χ. στις κόρες των μετοίκων, ήταν ο Περικλής αφαιρέσει από εκείνες που είχαν παντρευτεί με Αθηναίους, το δικαίωμα να γεννούν Αθηναίους πολίτες.

Η Mosse (1993) θεωρεί, ότι εξαιτίας αυτού του γεγονότος, η πιθανότητα μιας μετοίκου να παντρευτεί έναν Αθηναίο σύζυγο μειώθηκε πάρα πολύ. Μερικές απο αυτές ζούσαν με Αθηναίους πολίτες ως παλλακίδες. Μια μικρή μειονότητα του πληθυσμού αυτών των γυναικών- μεταναστών είχαν έρθει μόνες τους στην Αθήνα και καταχωρήθηκαν ανεξάρτητα ως μέτοικοι. Αυτές οι γυναίκες ήταν υποχρεωμένες να εξασφαλίσουν από μόνες τους την επιβίωση τους και ο μόνος τρόπος για να τα καταφέρουν ήταν να εμπορευτούν το κορμί τους. Οι φτωχότερες γίνονταν πόρνες που δούλευαν στα πανδοχεία του Πειραιά ή της Αθήνας. Μερικές είχαν αγορασθεί και εισήλθαν στην κατηγορία των δούλων.²⁶

²⁶Παπαγεωργοπούλου Μ. – Η Θέση της Γυναίκας στην Αρχαία Ελλάδα της Κλασικής Περιόδου – Τρίκαλα - 2009

1.5.4 Παλλακίδες

Όπως διαβάζουμε από το έργο του ρήτορα Δημοσθένη, κάθε Αθηναίος δικαιούταν να έχει τρεις γυναίκες. Την σύζυγο, για την απόκτηση των νόμιμων γιών, την παλλακίδα του για τις σταθερές ερωτικές του επαφές και μια εταίρα για την σωματική και πνευματική απόλαυση.

Όσον αφορά στην παλλακίδα, αυτή διέμενε εκτός του συζυγικού οίκου και η σχέση που ανέπτυξε με τον άντρα ταυτιζόταν με την συζυγική σχέση. Η παλλακίδα υποχρεωνόταν βάσει νομοθετικών ρυθμίσεων να είναι πιστή στον άντρα που τη συντηρούσε ενώ παράλληλα η νομοθεσία αναγνώριζε κάποια κληρονομικά δικαιώματα στα παιδιά της, αν και περιορισμένα σε σχέση με εκείνα της νόμιμης συζύγου.

Σύμφωνα με αυτές τις νομοθετικές ρυθμίσεις αν και στις παλλακίδες και στα παιδιά τους αναγνωριζόταν η θέση τους τότε δεν τοποθετήθηκαν ισάξια με τις γυναίκες των ανδρών. Άλλωστε οι παλλακίδες παρόλο που συμβίωναν με τον κύριο τους σε μόνιμη βάση, δεν είχαν δοθεί σε αυτόν με την διαδικασία της εγγύης.

Οι παλλακίδες ήταν γυναίκες ξένες ή δούλες και πιο σπάνια φτωχές ελεύθερες Αθηναίες που οι οικογένειες τους δεν είχαν τη δυνατότητα να τις προικίσουν. Καθώς οι περισσότερες πληροφορίες για τη ζωή των γυναικών μέσα στον γυναικωνίτη προέρχονται από τους άντρες τους, δεν γνωρίζουμε πολλά για το πώς οι σύζυγοι και παλλακίδες συμβίωναν.²⁷

²⁷Blundell, Sue (1995). *Women in ancient Greece*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press

1.5.5 Αθηναία - Δέσποινα - Όμοιοι

Ο τίτλος μιας γυναίκας ως πολίτη της Αθήνας (αστή), πέρα από τη διασφάλιση του κληρονομικού τίτλου του πολίτη για τα παιδιά της, δεν της έδινε όμως κανένα πολιτικό δικαίωμα, ούτε τη δυνατότητα να συμμετέχει στη διακυβέρνηση της πόλης ή το στρατό. Βέβαια και αυτά ακόμη ίσχυαν μόνο για τις γνήσιες Αθηναίες, αφού οι γυναίκες μέτοικοι ή οι δούλες είχαν λιγότερα κοινωνικά δικαιώματα και καθόλου πολιτικά²⁸

Όσον αφορά στην καθημερινή ζωή των εύπορων Αθηναίων μπορούμε να πούμε πως διαδραματιζόταν στα σπίτια τους.

1.6 Αθλητική Αγωγή

Βάσει των αναφορών δεν προκύπτει κάποιο συμπέρασμα πως οι αθλητικές δραστηριότητες στον Ελλαδικό χώρο παρουσίαζαν ενιαίο χαρακτήρα. Σε κάθε πόλη η μορφή και η ένταση της αθλητικής αγωγής που ακολουθούσαν οι γυναίκες οριοθετούνταν βάσει των ιδιαίτερων σκοπών και των επιμέρους σκοπιμότητες που εξυπηρετούσαν.²⁹ Κατά τόπους αυτοί είναι η επίδειξη πλούτου και η ένδειξη κοινωνικής ένταξης σε μια προνομιούχο τάξη, η απαλλαγή των κοριτσιών από τα άγρια στοιχεία τους και η καθοδήγηση τους σε πιο αρμονικές πολιτισμένες αξίες, η ευγονική και η προετοιμασία των κοριτσιών με άγρια και ανταγωνιστικά ένστικτα.³⁰

Κατά διαστήματα, σε διάφορες πόλεις της Ελλάδος οι γυναίκες δεν είχαν δικαίωμα να λάβουν μέρος στους διάφορους αγώνες που διοργανώνονται. Ακόμα και στην Σπάρτη η οποία εκπροσωπούσε την έδρα της γυναικείας γυμναστικής για τους αρχαίους, οι παντρεμένες γυναίκες αποκλείονταν από τα γυμνάσια και την παρακολούθηση αγώνων.³¹

Η ισότητα ανδρών και γυναικών στο πεδίο της σωματικής άσκησης και των αγώνων δεν οφειλόταν σε γενικευμένη χειραφέτηση των γυναικών, αλλά επρόκειτο για ισότητα ως προς το καθήκον της γέννησης γερών παιδιών και όχι για δικαίωμα.

²⁸Blundell, Sue (1995). Women in ancient Greece. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

²⁹Πουικλή Θ. – 2008 – ΗΓυναίκαστηνΑρχαίαΕλλάδα. Εικόνες της Αρχαίας Ελληνίδας στα σχολικά βιβλία των Αρχαίων Ελληνικών του Γυμνασίου, σελ. 53

³⁰Arrigoni, Giampiera – 2007 –Οι γυναίκες στην Αρχαία Ελλάδα – Θεσσαλονίκη – UniversityStudioPress

³¹Γούβαλης Δ. – 2015 – Η Θέση της Γυναίκας στην Αρχαία Ελλάδα - <http://www.votegreece.gr/archives/45139>

Εικόνα 6: Αναπαρασταση αθλητικών δραστηριοτήτων από αττική κύλικα (6^{ος} αι. π.Χ., Μουσείο Βερολίνου). Η αθλητική αγωγή, από τα αρχαϊκά μέχρι τα ελληνιστικά χρόνια, έχει αγωνιστικό χαρακτήρα.

Παράλληλα, η σωματική άσκηση των γυναικών είχε και ερωτική χροιά καθώς η παρέλαση των γυμνών κοριτσιών εκτυλίσσεται δημόσια, μπροστά στα μάτια των αγοριών με σκοπό να αποκτήσουν οι νεαροί θεατές κίνητρα για να παντρευτούν. Η γυναικεία άσκηση επομένως είχε και τη λειτουργία της κοινωνικοποίησης.³²

1.4.1 Μουσική-Χορός

Επιπλέον, ένδειξη της ελευθερίας των Σπαρτιατισσών ήταν η ενδυμασία τους : φορούσαν ένα φόρεμα, (πέπλο), που αποκάλυπτε τους μηρούς τους, και γυμνάζονταν τακτικά τελείως γυμνές ακόμα και σε μεγαλύτερες ηλικίες. Η απλή και αποκαλυπτική ενδυμασία τους θεωρούνταν προκλητική από τους υπόλοιπους Έλληνες. Αντίθετα, οι Αθηναίες ήταν καλυμμένες με πολλά στρώματα ρούχων και τα φορέματα έφταναν μέχρι τους αστραγάλους τους, ακόμα και των μικρών κοριτσιών.³³

³²Πουικλή Θ. – 2008 – Η Γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα. Εικόνες της Αρχαίας Ελληνίδας στα σχολικά βιβλία των Αρχαίων Ελληνικών του Γυμνασίου, σελ. 53

³³Πουικλή Θ. – 2008 – Η Γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα. Εικόνες της Αρχαίας Ελληνίδας στα σχολικά βιβλία των Αρχαίων Ελληνικών του Γυμνασίου, σελ. 22

Εικόνα 7: Μάθημα μουσικής (παράσταση από αττική υδρία, 510 π.Χ., Αρχ. Μουσ. Μονάχου). Η μουσική αποτέλεσε ένα από τα βασικά στοιχεία της αρχαίας ελληνικής εκπαίδευσης από την ομηρική μέχρι την ελληνιστική εποχή

1.7 Η Θέση της Γυναίκας στην Σπάρτη

Συντηρητική κοινωνία η Σπάρτη, η κοινωνική και πολιτική της οργάνωση δεν άλλαξε ουσιαστικά με την πάροδο των αιώνων από την αρχαϊκή στην κλασική εποχή.

Οι Σπαρτιάτισσες γυναίκες αντιμετώπιζονταν τελείως διαφορετικά σε σχέση με τις Αθηναίες. Λόγω της ολιγανθρωπίας που αντιμετώπιζαν οι Σπαρτιάτες, η μητρότητα καταλάμβανε εξέχουσα σημασία. Τα θηλυκά μέλη της οικογενείας παρέμεναν σε αυτήν μέχρι κάποια ηλικία. Μετά τα αναλάμβανε το κράτος, όπως και τα αγόρια.

Η κατάλληλη ηλικία γάμου για μια Σπαρτιάτισσα ήταν γύρω στα είκοσι έτη. Γεγονός που σήμαινε ότι είχε ολοκληρώσει βιολογικά την ανάπτυξη της, σε αντίθεση με τη γυναίκα των Αθηνών που παντρευόταν στην εφηβεία. Όταν έφθανε σε αυτή την ηλικία, ο πατέρας αναλάμβανε να βρει το γαμπρό για τη γαμήλια συμφωνία. Έπειτα, στη Σπάρτη συνηθίζονταν η αρπαγή των γυναικών από τους άνδρες, πράγμα άγνωστο στην αθηναϊκή κοινωνία. Στο σπίτι του γαμπρού όπου μεταφερόταν η κοπέλα, την αναλάμβανε μία γυναίκα του σπιτιού, η νυμφεύτρια. Της έκοβε τα μαλλιά και την έντυνε με αντρικά ρούχα. Τη νύχτα την

επισκεπτόταν ο γαμπρός με σκοπό να συνευρεθούν. Αυτός ο γάμος συνήθως έμενε για μερικά χρόνια κρυφός. Το πιθανότερο είναι να πρόκειται για «γάμο υπό δοκιμή». Αν από το γάμο αυτό δεν προέκυπταν απόγονοι, που ήταν το ζητούμενο, τότε ο γάμος λυόταν. Ενδέχεται όμως να κρατούνταν μυστικός ο γάμος, εάν ο άνδρας δεν είχε συμπληρώσει το τριακοστό έτος. Ο λόγος ήταν ότι απαγορευόταν να ζήσει το ανδρόγυνο μαζί, πριν την συμπλήρωση της παραπάνω ηλικίας από τον ίδιο.³⁴

Να προσθέσουμε επίσης ότι οι Σπαρτιάτισσες, λόγω της αγωγής τους, δεν ασχολούνταν με την οικιακή οικονομία. Δεν καταπιάνονταν με το νοικοκυριό και τις ασχολίες του σπιτιού. Με τις δουλειές αυτές καταπιανόταν το υπηρετικό προσωπικό. Οι δούλες δηλαδή. Εδώ παρατηρούμε μία ακόμη διαφορά νοοτροπίας σε σχέση με τις Αθηναίες νοικοκυρές που έχουν επιφορτισθεί οι ίδιες τα του οίκου τους.

Οι Αθηναίοι θεωρούσαν τις Σπαρτιάτισσες γυναίκες ελευθέρων ηθών και μάλιστα ο Αριστοτέλης και ο Πλάτωνας αποδίδουν την πτώση της Σπάρτης στη συμπεριφορά των γυναικών της.³⁵

³⁴ Πουικλή Θ. – 2008 – Η Γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα. Εικόνες της Αρχαίας Ελληνίδας στα σχολικά βιβλία των Αρχαίων Ελληνικών του Γυμνασίου

³⁵ Πουικλή Θ. – 2008 – Η Γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα. Εικόνες της Αρχαίας Ελληνίδας στα σχολικά βιβλία των Αρχαίων Ελληνικών του Γυμνασίου

2. Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΚΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

2.1 Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο είναι το μεγαλύτερο μουσείο της Ελλάδας και ένα από τα σημαντικότερα του κόσμου. Με αρχικό προορισμό να δεχθεί το σύνολο των ευρημάτων από ανασκαφές του 19ου αιώνα, κυρίως από την Αττική, αλλά και από άλλες περιοχές της χώρας, σταδιακά πήρε τη μορφή ενός κεντρικού Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου και εμπλουτίστηκε με ευρήματα από όλα τα σημεία του ελληνικού κόσμου. Οι πλούσιες συλλογές του, που απαριθμούν περισσότερα από 11.000 εκθέματα, προσφέρουν στον επισκέπτη ένα πανόραμα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού από τις αρχές της προϊστορίας έως την ύστερη αρχαιότητα.

Εικόνα 8: Πρόσωση του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου

Το μουσείο στεγάζεται στο επιβλητικό νεοκλασικό κτήριο, που οικοδομήθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα σε σχέδια του L. Lange και τελικά διαμορφώθηκε από τον Ernst Ziller. Οι εκθεσιακοί χώροι του, δεκάδες αίθουσες σε κάθε όροφο, καλύπτουν έκταση 8.000 τ.μ. και στεγάζουν τις πέντε μεγάλες μόνιμες συλλογές: Τη Συλλογή Προϊστορικών Αρχαιοτήτων, που περιλαμβάνει έργα των μεγάλων πολιτισμών που αναπτύχθηκαν στο Αιγαίο από την 6η χιλιετία έως το 1050 π.Χ. (νεολιθικού, κυκλαδικού και μυκηναϊκού) και ευρήματα από τον προϊστορικό οικισμό της Θήρας. Τη Συλλογή Έργων Γλυπτικής, που παρουσιάζει την εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής γλυπτικής από τον 7ο αι. π.Χ. έως τον 5ο αι. μ.Χ., μέσα από μοναδικά έργα τέχνης. Τη Συλλογή Αγγείων και Μικροτεχνίας, που περιλαμβάνει αντιπροσωπευτικά έργα της αρχαίας ελληνικής κεραμικής από τον 11ο αι. π.Χ. έως και τη ρωμαϊκή εποχή, καθώς και και τη Συλλογή Σταθάτου, μια διαχρονική συλλογή μικροτεχνημάτων. Τη Συλλογή Έργων Μεταλλοτεχνίας με πολλά μοναδικά πρωτότυπα έργα, αγάλματα, ειδώλια και έργα μικροτεχνίας. Τέλος, τη μοναδική για την Ελλάδα Συλλογή Αιγυπτιακών και Ανατολικών Αρχαιοτήτων με έργα τέχνης, που χρονολογούνται από την προδυναστική περίοδο (5000 π.Χ.) έως και τους χρόνους της ρωμαϊκής κατάκτησης.

Το μουσείο διαθέτει πλούσιο φωτογραφικό αρχείο και βιβλιοθήκη με πολλές σπάνιες εκδόσεις, η οποία εμπλουτίζεται διαρκώς για τις ανάγκες του επιστημονικού προσωπικού. Επίσης, διαθέτει σύγχρονα εργαστήρια συντήρησης μεταλλικών αντικειμένων, κεραμικής, λίθου, εργαστήρια εκμαγείων, οργανικών υλών, φωτογραφικό εργαστήριο και χημικό εργαστήριο. Στους χώρους του στεγάζονται, ακόμη, αίθουσες περιοδικών εκθέσεων, αμφιθέατρο διαλέξεων, καθώς και ένα από τα μεγαλύτερα πωλητήρια του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων.

Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο δέχεται χιλιάδες επισκέπτες κάθε χρόνο. Παράλληλα με την προβολή των εκθεμάτων του διοργανώνει περιοδικές εκθέσεις και συμμετέχει με δανεισμό έργων του σε εκθέσεις τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Επί πλέον, λειτουργεί ως κέντρο έρευνας για επιστήμονες από όλο τον κόσμο και συμμετέχει στην εκπόνηση ειδικών εκπαιδευτικών και άλλων προγραμμάτων. Στο αμφιθέατρό του διοργανώνονται αρχαιολογικές διαλέξεις, ενώ καινοτομία αποτελεί και η δυνατότητα ξενάγησης ατόμων με προβλήματα ακοής από το επιστημονικό προσωπικό. Το μουσείο λειτουργεί ως Ειδική Περιφερειακή Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού, ενώ οι πέντε μόνιμες συλλογές του, εκτός από εκθεσιακές ενότητες, αποτελούν και αυτόνομα διοικητικά τμήματα.

Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο ιδρύθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα με σκοπό να φιλοξενήσει και να διαφυλάξει αρχαιότητες από όλη την Ελλάδα, προβάλλοντας παγκοσμίως

την ιστορική, πνευματική και καλλιτεχνική τους αξία. Το πρώτο αρχαιολογικό μουσείο στην Ελλάδα είχε ήδη ιδρυθεί το 1829, από τον Ι. Καποδίστρια και στεγάσθηκε στο Ορφανοτροφείο της Αίγινας. Στις επόμενες δεκαετίες, όμως, η μεταφορά της πρωτεύουσας στην Αθήνα και ο μεγάλος αριθμός ευρημάτων, που ερχόταν στο φως από τις ανασκαφές, έκαναν επιτακτική την ανάγκη ύπαρξης ενός οργανωμένου εθνικού μουσείου στην πόλη. Για πολλά χρόνια διατυπώνονταν προτάσεις σχετικά με τη θέση και τα σχέδια του κτηρίου, τόσο από Έλληνες όσο και από ξένους αρχιτέκτονες, που εργάζονταν για την ανοικοδόμηση της Αθήνας.³⁶

Εικόνα 9: *Αποψη από το εσωτερικό του Μουσείου*

Το οικόπεδο, στο οποίο τελικά οικοδομήθηκε το μουσείο, είναι δωρεά της Ελένης Τοσίτσα, ενώ τα σχέδια κατασκευής του κτηρίου, των αρχιτεκτόνων L. Lange και Π. Κάλκου, επιμελήθηκε για την τελική διαμόρφωση του χώρου ο αρχιτέκτων E. Ziller. Τη χρηματοδότηση προσέφεραν το ελληνικό δημόσιο, η Αρχαιολογική Εταιρεία και ο Νικόλαος Βερναρδάκης, πλούσιος ομογενής από τη Ρωσία. Το οικοδόμημα περατώθηκε το 1889 με την παράδοση της κεντρικής πτέρυγας και την πρόσοψη, ενώ κατά τα έτη 1903-1906 προστέθηκε

³⁶ <https://www.namuseum.gr/to-moyseio/istoria-toy-moyseioy/>

μία ακόμα πτέρυγα στα ανατολικά. Τέλος, στο διάστημα 1932-1939 πραγματοποιήθηκε η κατασκευή ενός διώροφου κτίσματος στην ανατολική πλευρά από τον αρχιτέκτονα Γ. Νομικό.

Η μεταφορά αρχαιοτήτων στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο ξεκίνησε το 1874, όταν ολοκληρώθηκε η ανέγερση της δυτικής πτέρυγας και ενώ συνεχίζονταν οι εργασίες αποπεράτωσης. Έως το 1889, χρονολογία περάτωσης της κεντρικής πτέρυγας, είχαν μεταφερθεί στο μουσείο τα σημαντικότερα αρχαία ευρήματα από την επαρχία και το 1893 ολοκληρώθηκε η σταδιακή παράδοση όλων των αρχαιοτήτων της Αρχαιολογικής Εταιρείας. Επί πλέον, οι συλλογές του μουσείου εμπλουτίστηκαν με δωρεές ιδιωτικών αρχαιολογικών συλλογών, όπως της Αιγυπτιακής Συλλογής του Ιωάννου Δημητρίου (1890).

Με Προεδρικό Διάταγμα της 9ης Αυγούστου 1893 (ΦΕΚ Α΄ αρ. 152, «Περί διοργανισμού του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου») ιδρύθηκε επισήμως το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο με σκοπό «την σπουδήν και διδασκαλίαν της αρχαιολογικής επιστήμης, την διάδοσιν αρχαιολογικών γνώσεων παρ' ημίν και την ανάπτυξιν έρωτος προς τας καλὰς τέχνας». Οι Συλλογές του καθορίστηκαν ως εξής: Συλλογή Γλυπτών (Γλυπτοθήκη), Συλλογή Αγγείων (Αγγειοθήκη), Συλλογή Πήλινων και Χαλκών Αγαλματίων και λοιπών διαφόρου ύλης αρχαίων (Αγαλματοθήκη), Συλλογή Επιγραφών (Επιγραφικό Μουσείο), Συλλογή Έργων Προελληνικών Χρόνων (Μυκηναία Συλλογή), Συλλογή Έργων Αιγυπτιακής Τέχνης (Αιγυπτιακή Συλλογή). Επιπλέον, λειτουργούσαν εργαστήρια συντήρησης και μουσείο εκμαγείων.

Η κήρυξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου κατέστησε επιτακτική την ανάγκη αποθήκευσης και φύλαξης των αρχαιοτήτων του μουσείου σε ασφαλείς χώρους του ίδιου του κτηρίου, της Τραπεζίης της Ελλάδος και σε φυσικά κρησφύγετα. Αμέσως μετά τον πόλεμο, το 1945, άρχισαν οι εργασίες επανέκθεσης των αρχαίων, υπό την επίβλεψη του τότε διευθυντή Χ. Καρούζου, ενώ παράλληλα πραγματοποιήθηκαν οικοδομικές εργασίες από τον αρχιτέκτονα Π. Καραντινό, με σκοπό τη διαμόρφωση των χώρων του μουσείου για την καλύτερη παρουσίαση των εκθεμάτων. Κατά τη διάρκεια των εργασιών αυτών, η προσωρινή έκθεση του μουσείου περιορίστηκε σε δέκα αίθουσες της ανατολικής πτέρυγας. Το 1964 ολοκληρώθηκε το έργο της επανέκθεσης από το Χρήστο και τη Σέμνη Καρούζου, με την υποδειγματική παρουσίαση της πορείας της αρχαίας ελληνικής τέχνης από την προϊστορία έως τους ρωμαϊκούς χρόνους. Τριάντα χρόνια αργότερα, το 1994, εκτέθηκε για πρώτη φορά και η μοναδική στην Ελλάδα συλλογή αιγυπτιακών αρχαιοτήτων.³⁷

³⁷ <https://www.namuseum.gr/to-moyseio/istoria-toy-moyseioy/>

2.2 Συλλογή Έργων Γλυπτικής

Η συλλογή γλυπτών του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου θεωρείται από τις σημαντικότερες στον κόσμο. Βασικός άξονας της έκθεσης είναι η παρουσίαση της εξέλιξης της γλυπτικής στον ελλαδικό χώρο από τη γένεση της μνημειακής γλυπτικής (7ος αι. π.Χ.) μέχρι και την ύστερη ρωμαϊοκρατία (4ος αι. μ.Χ.). Τα γλυπτά που εκτίθενται είναι μοναδικά έργα τέχνης από την ηπειρωτική Ελλάδα και τα νησιά του Αιγαίου: περίοπτα αγάλματα, ανάγλυφα (επιτύμβια, αναθηματικά, ψηφισματικά), αρχιτεκτονικά σύνολα, σαρκοφάγοι, προτομές, βωμοί, αγάλματα ζώων, ερμαϊκές στήλες και διάφορα άλλα, όπως σειρήνες, σφίγγες κλπ. Μαζί με τα γλυπτά εκτίθενται και ορισμένα αγγεία και χάλκινα ειδώλια, έτσι ώστε να παρουσιάζεται η εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής τέχνης και να μπορεί ο επισκέπτης να κατανοήσει πλήρως την κάθε εποχή μέσα από τα ποικίλα τεχνουργήματά της.

Η έκθεση καταλαμβάνει περίπου 4.000 τ.μ. στο ισόγειο του κτηρίου (αίθουσες 7-34). Τα γλυπτά παρουσιάζονται σε χρονολογική σειρά ώστε να γίνει κατανοητή η εξέλιξή τους από τα πρώτα, αρχαϊκά, αυστηρά και συμβατικά σχήματα έως τις ρεαλιστικές, γεμάτες πάθος μορφές των ελληνιστικών χρόνων και την απόδοση των ατομικών χαρακτηριστικών στα πορτραίτα της ρωμαϊκής εποχής. Εκτός από τη διαχρονική κατάδειξη της εξέλιξης της γλυπτικής τέχνης στην Ελλάδα, έχει γίνει και ειδολογική ομαδοποίηση πολλών έργων (ξεχωριστές αίθουσες για τα κλασικά επιτύμβια, τα αναθηματικά και ψηφισματικά ανάγλυφα, τα μεγάλα αρχιτεκτονικά σύνολα από το ναό της Αφαιάς στην Αίγινα, το ναό της Ήρας στο Άργος, το Ασκληπιείο της Επιδαύρου). Παράλληλα, η έκθεση έχει οργανωθεί κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να υπάρχουν σημεία αναφοράς κατά κατηγορίες γλυπτών (αρχαϊκά και κλασικά επιτύμβια μνημεία, αρχαϊκοί κούροι, αφιερώματα σε αττικά ιερά, πορτραίτα Ρωμαίων αυτοκρατόρων). Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην προβολή κάποιων έργων, σχετικά νέων, σημαντικών αποκτημάτων του μουσείου, που τοποθετήθηκαν στις κεντρικές θέσεις που τους αρμόζουν (κόρη Φρασίκλεια, κούρος Αριστόδικος), ενώ με την αναδιάταξη των γλυπτών δημιουργήθηκε μία νέα αίσθηση του χώρου γύρω από αυτά.³⁸

Η έκθεση των γλυπτών εμπλουτίζεται με άφθονο πληροφοριακό υλικό -εισαγωγικά κείμενα τοίχου, χάρτες, φωτογραφίες, επεξηγηματικές πινακίδες ανά έκθεμα- που εξασφαλίζει τη σωστή και πλήρη ενημέρωση του επισκέπτη και αποτελεί συνάμα νύξη για τον ιστορικό και κοινωνικό ιστό, πάνω στον οποίο υφάνθηκε η εποποιία της μνημειακής γλυπτικής. Η διάρθρωση της νέας έκθεσης εναρμονίζεται με τη σύγχρονη πολιτισμική θεώρηση και πρακτική, που επιτάσσει την τόνωση του παιδευτικού ρόλου του μουσείου και την προβολή

³⁸ <https://www.namuseum.gr/collections/>

των αριστουργημάτων της τέχνης και της καλλιτεχνικής αξίας των έργων στο ιστορικό πλαίσιο τους.

Στη μεγάλη έκθεση της κλασικής περιόδου υπάρχει και θεματική ομαδοποίηση των έργων: κατά σειρά εκτίθενται έργα του αυστηρού ρυθμού, της τεχνοτροπίας που χαρακτηρίζει τις πρώτες δεκαετίες της κλασικής εποχής, ο ναός της Αφαίας στην Αίγινα, επιτύμβια μνημεία, όπως η στήλη της Ηγησούς ή του Αριστοναύτη, αναθηματικά και ψηφισματικά ανάγλυφα, όπως το ελευσινιακό ανάγλυφο, φειδιακά αντίγραφα, αρχιτεκτονικά σύνολα από το Ηραίο Άργους και το Ασκληπιείο Επιδαύρου. Τέλος, παρουσιάζονται αντιπροσωπευτικά έργα της ύστερης κλασικής περιόδου, που αποδίδονται σε μεγάλους γλύπτες της ελληνικής αρχαιότητας.

2.3 Γενικά Στοιχεία της Έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε μεταξύ τον Σεπτέμβριο του 2016 και Μάρτιο του 2017. Στα πλαίσια της έρευνας πραγματοποιήθηκε επίσκεψη στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο 3 φορές. Συγκεκριμένα εξετάστηκαν η συλλογή με τα έργα γλυπτικής και η συλλογή με τα αγγεία και έργα μικροτεχνίας. Εστίασαμε σε αυτές τις δύο συλλογές γιατί είναι και οι μόνες που αφορούν στην κλασική περίοδο που εξετάζουμε. Οι επισκέψεις είχαν ως στόχο τη λήψη φωτογραφικού υλικού και την άντληση ιστορικών πληροφοριών, είτε από το ενημερωτικό υλικό του μουσείου, είτε από το ειδικευμένο προσωπικό του μουσείου. Με τον τρόπο αυτό, δηλαδή μέσω της εικαστικής απεικόνισης, να καταλήξουμε σε ορισμένα συμπεράσματα, κατά προσέγγιση ασφαλή, για τη θέση και το ρόλο της γυναίκας κατά την κλασική περίοδο.

2.4 Η Μορφή της Γυναίκας

Οι κοινωνικές επιπτώσεις από τις πολιτειακές μεταβολές της πρώιμης κλασικής περιόδου και την περσική εισβολή καλλιέργησαν ένα κλίμα που προκάλεσε αύξηση του ενδιαφέροντος για τις τέχνες και η προσοχή στράφηκε στο ήθος και το πάθος,, ενώ οι καλλιτέχνες -ως πρώιμοι συμπεριφοριστές- μελετούν τη γλώσσα του σώματος, περισσότερο για να ανακαλύψουν τις εσωτερικές σκέψεις που αποκαλύπτουν.

Εικόνα 10: Επιτύμβιο γυναικείο άγαλμα από μάρμαρο που βρέθηκε στη Δήλο. Η γυναικεία μορφή παριστάνεται στον τύπο της μικρής Ηρακλιώτισσας. Φορεί μακρύ χιτώνα και ιμάτιο που καλύπτει όλο το σώμα και τα χέρια. Πρόκειται για αντίγραφο του 20^{ου} αιώνα π.Χ. ενός φημισμένου πρωτότυπου έργου γύρω στο 300 π.Χ.

2.5 Κόρη Φρασίκλεια

Το άγαλμα της Φρασίκελίας είναι από τα ωραιότερα δείγματα του τύπου της κόρης της αρχαϊκής γλυπτικής. Ξεχωρίζει για την καλή κατάσταση διατήρησης και το ζωγραφικό διάκοσμο του, που σώζεται σε αρκετά σημεία. Πρόκειται για επιτύμβιο μνημείο, στο βάθρο του οποίου έχει χαραχθεί επίγραμμα με το όνομα της νεκρής Φρασίκλειας και το όνομα του γλύπτη που το φιλοτέχνησε, Αριστίωνα του Πάριου.³⁹ Η γυναικεία μορφή έχει ραδινό εφηβικό σώμα και λεπτά χαρακτηριστικά. Απεικονίζεται σε μετωπική στάση και ντυμένη με μακρύ χιτώνα, που φέρει εγχάρακτα και ζωγραφισμένα κοσμήματα. Με το δεξί χέρι ανασηκώνει το χιτώνα στο πλάι και με το αριστερό κρατάει ένα μπουμπούκι λωτού μπροστά στο στήθος. Τα μαλλιά της είναι περίτεχνα χτενισμένα, φέρουν στεφάνι διακοσμημένο με άνθη, ενώ η κεφαλή και τα χέρια στολίζονται με πλούσια κοσμήματα. Το άγαλμα βρέθηκε σε λάκκο μαζί με ένα κούρο, τοποθετημένα εκεί ήδη από την αρχαιότητα.⁴⁰

Πίνακας 1 Χαρακτηριστικά αγάλματος

Χρονολόγηση:	Αρχαϊκή περίοδος, 540 π.Χ.
Τόπος Εύρεσης:	Αττική, Νεκροταφείο Μυρρινούντος (σημερινή Μερέντα), Μεσόγεια Αττικής
Διαστάσεις:	μήκος: 0,58 μ. (βάσης), πλάτος: 0,57 μ. (βάσης), ύψος: 2,115 μ., Ύψος Βάσης: 0,26 μ.
Υλικό:	Παριανό μάρμαρο

³⁹Kaltsas N., "Die Kore und der Kouros aus Myrrhinous", AntPl 27, Κολωνία, 2001, σσ. 7-38, πίν. 1-20

⁴⁰Μαστροκόστας Ε., "Δύο αρχαϊκά αγάλματα εκ Μυρρινούντος", AAA 5, (1972), σσ. 298-324, εικ. 4, 6, 7, 8, 13-15

Martini W., Die archaische Plastik der Griechen, Darmstadt, 1990, σσ. 49, 73, 77-78, 154-155

Karakasi N., Archaische Koren, Munchen, 2001, σσ. 29, 56, 85, 97, 103, 115-116, 118, 121-126, 128-129, 132, 134, πίν. 114-115

Εικόνα 11: *Αγαλμα της κόρης Φρασίκλειας. Από την Μερέντα (αρχαίους Μυρρινούς) της Αττικής 550-540 π.Χ.. Με το δεξί της χέρι ανασύρει τον χιτώνα στο πλάι, ενώ με το αριστερό κρατά ένα άνθος λωτού μπροστά στο στήθος.. Στεφάνι με άνθη κάλυκες λωτού στολίζει το κεφάλι της. Η Φρασίκλεια θα μείνει για πάντα ένα κορίτσι που δεν θα νιώσει την χαρά του γάμου, όπως αναφέρει το επίγραμμα στο βάθρο του μνημείου της. Μνήμα της Φρασίκελιας. Θα καλούμαι για πάντα κόρη, αφού οι θεοί αντι για γάμο μου όρισαν αυτό το όνομα. Με έφτιαξε ο Πάριος.*

Εικόνα 12: Αναθηματικό ανάγλυφο με το βάθρο του κατασκευασμένο από μάρμαρο. Βρέθηκε στο σπήλαιο των Νυμφών στην Πεντέλη στην Αττική. Το ανάγλυφο έχει σχήμα ναϊσκου και εδράζεται σε κυλινδρικό βάθρο. Στον κανόνα που πατούν οι μορφές αφιερώθηκε στις Νύμφες από τον Τηλεφάνη, τον Νικήρατο και τον Δημόφιλο. Στα δεξιά απεικονίζονται οι τρεις αναθέτες απέναντι από τον Πάνα που κρατεί σύριγγα, λαγωβόλον και λαγό. Τον τραγοπόδαρο θεό ακολουθεί ο Ερμής και τρεις Νύμφες. Το ανάγλυφο κατασκευάστηκε γύρω στο 40 αιώνα π.Χ.

Εικόνα 13: Επιτύμβια στήλη από πεντελικό μάρμαρο. Η στήλη βρέθηκε στον Πειραιά. Μια νέα γυναίκα όρθια προς τα αριστερά στηρίζεται με το δεξί χέρι στο κεφάλι της γονατισμένης θεραπεινίδας τζς που τη βοηθά να φορέσει το σανδάλι. Στο βάθος μια άλλη γυναίκα στέκει συλλογισμένη κρατώντας την πυξίδα με τα κοσμήματα της νεκρής. Στο οριζόντιο γείσο του αετώματος της στήλης μνημονεύεται η Αμεινόκλεια, κόρη του Ανδρομένη. Η στήλη χρονολογείται το β' τέταρτο του 4^{ου} αιώνα π.Χ.

2.6 Η Έννοια της Μητρότητας

Εικόνα 14: *Επιτύμβια στήλη από πεντελικό μάρμαρο. Η στήλη βρέθηκε στο Ψυχικό. Μια νέα μητέρα καθισμένη κοιτάζει με λύπη το μωρό της, που αποτην αγκαλιά μιας άλλης όρθιας γυναίκας της απλώνει το χέρι. Υπολογίζεται πως φιλοτεχνήθηκε το πρώτο τέταρτο του 4ου αιώνα π.Χ.*

Εικόνα 15: Αγαλμάτιο κόρης από παριανό μάρμαρο. Βρέθηκε στην Ελευσίνα. Φορά χειριδωτό χιτώνα και ιμάτιο. Με το αριστερό χέρι ανέσυρε τον χιτώνα. Γύρω στο 490-480 π.Χ.

Εικόνα 16: *Κεφάλι κόρης από παριανό μάρμαρο. Βρέθηκε στο Ιερό του Απόλλωνος στο Πτώο Βοιωτίας. Εκφραστικό έργο ενός ντόπιο τεχνίτη. Γύρω στο 520 π.Χ.*

Εικόνα 17 : *Κεραμικό αγγείο*

Εικόνα 18: Κεραμικό αγγείο

Εικόνα 19: Γυναικεία μορφή σε νυφική καλύπτρα

2.7 Η Γαμήλια Τελετή

Εικόνα 20: Γαμικός λέβητας

Εικόνα 21: Το στόλισμα της νύφης

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με βάση την έρευνα μας καταλήγουμε στο γεγονός ότι η θέση της γυναίκας στην Αθήνα σε επίπεδο πολιτικό και κοινωνικό ήταν ανύπαρκτη σε αντίθεση με την γυναίκα της Σπάρτης η οποία συμμετείχε ενεργά σε συζητήσεις των ανδρών. Στην Αθήνα οι γυναίκες ήταν ‘απαραίτητες’ για να αποκτήσουν οι άνδρες γνήσιους απογόνους ενώ στην Σπάρτη σκοπός ήταν η ενσωμάτωση των γυναικών στην κοινωνία με σκοπό την ομαλή λειτουργία του κράτους.

Η θέση της γυναίκας στην Αθήνα ήταν ήδη δρομολογημένη πριν την γέννησή της. Ήταν υποχρεωμένη να ακολουθήσει τους κανόνες της πόλης που γεννιόταν. Δεν είχε δικαίωμα στην μόρφωση, δικαίωμα λόγου, δεν μπορούσε να βγει από το σπίτι της χωρίς άδεια. Ήταν πάντα υπόλογη σε όποιο αρσενικό την είχε υπό την κηδεμονία του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ότι μια εταίρα ήταν πιο ελεύθερη από μια Αθηναία.

Η Σπαρτιάτισσα από την γέννησή της απολάμβανε την ελευθερία και την κοινωνική της θέση μέσα στο ολιγαρχικό αυτό κράτος. Οι γυναίκες λάμβαναν δημόσια εκπαίδευση και διέθεταν οικονομική δύναμη και επιρροή. Συμμετείχαν με αθλητικές δραστηριότητες και όταν οι άνδρες έφευγαν για να πολεμήσουν ήταν υπεύθυνες εκτός από το νοικοκυριό να επιβλέπουν και τα κτήματά τους.

Συνοψίζοντας ,μια πόλη δημοκρατική όπως η Αθήνα βλέπουμε ότι στο θέμα της γυναίκας είχε ένα τεράστιο μειονέκτημα. Με το να μην προσφέρει εκπαίδευση στις γυναίκες κατάφερε να μην δημιουργούνται σκεπτόμενα άτομα τα οποία θα διεκδικήσουν θέση σε μια κοινωνία όπου θα μπορούν να συμμετέχουν στα κοινά και θα εκφέρουν ελεύθερα τις απόψεις τους.

Η γυναίκα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα πάλεψε και συνεχίζει να παλεύει για τα βασικά της δικαιώματα. Μέσα από αγώνες διεκδίκησε και κατάφερε να επιβάλλει την παρουσία της σε όλους τους κοινωνικούς και πολιτικούς τομείς. Δεν θεωρείται και δεν είναι κατώτερη από τον άνδρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- AndrewesA. (1983) Αρχαία Ελληνική Κοινωνία, μτφ. Α. Παναγοπούλου, εκδόσεις Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα
- Παπαγεωργοπούλου Μαρία - Η Θέση της γυναίκας στην αρχαία Ελλάδα της Κλασικής Περιόδου – Τρίκαλα – 2009
- MosseClaude - Οι Θεσμοί στην Κλασική Ελλάδα – Εκδόσεις Μεταίχμιο Επιστήμες – 2000
- MosseClaude – Η γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα – Εκδόσεις Παπαδήμα – 2000
- EasterlingP.E. – Οδηγός για την αρχαία Ελληνική τραγωδία από το Πανεπιστήμιο του Κεμπριτζ – Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης – Ηράκλειο – 2010
- Πουικλή Θεοδώρα – Η Γυναίκα στην αρχαία Ελλάδα. Εικόνες της αρχαίας Ελληνίδας στα σχολικά βιβλία των αρχαίων Ελλήνων του Γυμνασίου - ΑΠΘ – Θεσσαλονίκη – 2008
- Blundell, Sue (1995). Women in ancient Greece. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Blundell, Sue (2004). Γυναίκα στην αρχαιότητα Ελλάδας, μτφ. Α. Χατζηφώτη, κεδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Gouldner, Alvin W. (1965). *Anter Plato*. New York: Basic Books.
- Merton, Robert King (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press. Neuendorf Kimberly (2002). *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Pomeroy, Sarah B. (1975). *Goddesses, whores, wives and slaves: women in classical antiquity*. New York: Schocken books.
- Pomeroy, Sarah B. (2002). *Spartan women*. New York: Oxford University Press

ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

- <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC/%CE%A3%CE%A4>
- [https://el.wikipedia.org/wiki/https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC/%CE%A3%CE%A4Οικονομικός_\(Ξενοφών\)](https://el.wikipedia.org/wiki/https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC/%CE%A3%CE%A4Οικονομικός_(Ξενοφών))
- <https://www.namuseum.gr/>
- <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B113/92/726,2709/>
- <https://argolikivivliothiki.gr/2011/06/11/%CE%B3%CE%B1%CE%BC%CE%AE%CE%BB%CE%B9%CE%B1-%CE%AD%CE%B8%CE%B9%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%B9%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B8%CE%AD/>
- <https://theancientwebgreece.wordpress.com/2017/10/15/%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B8%CE%AE%CE%BD%CE%B1%CE%B9%CE%B1/>
- <https://www.votegreece.gr/archives/45139/>